

Tekmeria

Vol. 15, 2020

Ἔθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς
ἐλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους I. Κορπίλοι
καὶ Κορπιλική

Παρισάκη Μαρία-Γαβριέλλα

<https://doi.org/10.12681/tekmeria.27026>

Copyright © 2021 Μαρία-Γαβριέλλα Παρισάκη

To cite this article:

Παρισάκη, (2021). Ἔθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους I. Κορπίλοι καὶ Κορπιλική. *Tekmeria*, 15, 187-226. doi:<https://doi.org/10.12681/tekmeria.27026>

ΜΑΡΙΑ-ΓΑΒΡΙΕΛΛΑ ΠΑΡΙΣΑΚΗ

**Ἔθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου
κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους
I. Κοπίλοι καὶ Κοπιλική***

Οἱ μαρτυρίες ποὺ παραπέμπουν εὐθέως στὴν ἐνεργὴ παρουσία καὶ δράση τοῦ φύλου τῶν Κοπίλων στὰ πράγματα τῆς Θράκης καλύπτουν μιὰ ἰδιαίτερα σύντομη περίοδο ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1ου π.Χ. μέχρι καὶ τὸν 1ο αἰ. μ.Χ. Μιὰ ἀβέβαιη –λόγω παραφθορᾶς, ὅπως ἀναλύεται ἀμέσως πιὸ κάτω– ἀναφορά θὰ μπορούσε νὰ ἀναβιβάσει τὴν παρουσία τους στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Στὶς ἀρχές τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ., τέλος, χρονολογεῖται πιθανότατα ὁ κατάλογος τῶν στρατηγιῶν τῆς Θράκης τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, ὅπου ἀπαντᾷ καὶ

---

* Οἱ ἐργασίες γιὰ τὴ συγγραφή τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ χρηματοδοτήθηκαν ἀπὸ τὸ πρόγραμμα «ANABAΘΜΙΣ. Ανάπτυξη τῆς ιστορικής ἐρευνας: μελέτες καὶ ψηφιακές εφαρμογές», μὲ κωδικὸ MIS 5002357. Τὸ πρόγραμμα ἐντάσσεται στὴ «Δράση Στρατηγικῆς Ανάπτυξης Ερευνητικῶν καὶ Τεχνολογικῶν Φορέων» καὶ χρηματοδοτεῖται ἀπὸ τὸ Ἐπιχειρησιακὸ Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα καὶ Καινοτομία» στὸ πλαίσιο τοῦ ΕΣΠΑ 2014-2020, μὲ τὴ συγχρηματοδότηση τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως (Εὐρωπαϊκὸ Ταμεῖο Περιφερειακῆς Ανάπτυξης). Ἕνα δεύτερο ἄρθρο, μὲ τίτλο «Ἔθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους, II. Σαπαῖοι καὶ Σαπαϊκή», δημοσιεύεται στὸ ἐπόμενο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Τεκμήρια*. Ἰδιαίτερες εὐχαριστίες ὀφείλονται στὸν συνάδελφο Βύρωνα Ἀντωνιάδη, γιὰ τὴν καθοριστικὴ συμβολή του στὴ διαμόρφωση τοῦ χάρτη ποὺ συνοδεύει τὴν παρούσα μελέτη, στὸν Γεώργιο Βαλσαμάκη, γιὰ τὴ συνδρομὴ του στὴν ἀποδελτίωση τῶν ἀρχαιολογικῶν θέσεων τοῦ νομοῦ Ἑβρου, καθὼς καὶ στοὺς δύο ἀνώνυμους ἀξιολογητὲς γιὰ τὶς χρήσιμες παρατηρήσεις τους. Θερμὲς εὐχαριστίες ὀφείλονται καὶ στὴ συνάδελφο Μύρινα Καλαϊτζή (ΙΙΕ/ΕΙΕ), τὴν ἀρχαιολόγο Ἀθανασία Κυριάκου (Μέλος τοῦ Ἐργαστηριακοῦ Διδακτικοῦ Προσωπικοῦ στὸ Τμῆμα Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) γιὰ τὴ σχετικὴ μὲ τὴ σύνδεση ἀρχαιολογικῶν καταλοίπων καὶ ἐθνικῶν ομάδων συζήτηση, τὴν ἀρχαιολόγο τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ροδόπης Μαρίνα Τασακλάκη, ποὺ μοῦ ἐπέστησε τὴν προσοχὴ στὰ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέροντα εὐρήματα τῆς περιοχῆς Ἰτέας-Ἀρδανίου, καθὼς καὶ στοὺς Πασχάλη Πασχίδη καὶ Elena Martín González.

Τεκμήρια 15 (2019-2020) 187-226

ή μόνη διαθέσιμη στην έρευνα μαρτυρία περί Κορπιλικής στρατηγίας. Όλες οι σχετικές αναφορές χωροθετούν φύλο και στρατηγία στην ευρύτερη περιοχή τών έκβολων του Έβρου ποταμού (χάρτης 1).¹

1. Άναζητώντας την αρχαιότερη αναφορά – ή μαρτυρία του Τίτου Λίβιου

Στόν Τίτο Λίβιο –καί, συγκεκριμένα, στην πολύτιμη για την τοπογραφία αλλά και τόν φυλετικό χάρτη της νότιας Θράκης περιγραφή της πορείας του ρωμαϊκού στρατού μετά τη νίκη του επί του Αντιόχου Γ' και την ύπογραφή της συνθήκης της Απαμείας τὸ 188 π.Χ.– έντοπίζουν πολλοί νεώτεροι μελετητές την αρχαιότερη περί Κορπίλων αναφορά. Περιγράφοντας την επιστροφή του φορτωμένου με λάφυρα στρατού του Μάνλιου Ουόλσωνος στο τμήμα από τὸν Μέλανα ποταμὸ μέχρι καί την πεδιάδα της Μαρωνείας καί τών Ἀβδήρων, ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς ἀναφέρεται με λεπτομέρεια στίς δύο ἐπιθέσεις πού ὀργάνωσαν κατὰ τών Ρωμαίων πέντε συνολικά θρακικά φύλα, μνημονεύοντας τόσο την ὀνομασία τους ὅσο καί τή συνολική ἀριθμητική τους δύναμη.² Ἡ πρώτη

1. Όλες οἱ διαθέσιμες στην έρευνα μαρτυρίες εἶναι φιλολογικές γιά τίς μαρτυρίες αὐτές, βλ. τήν ἀνάλυση πού ἀκολουθεῖ στίς ἐνότητες 1-5. Οἱ ἀναφορές στή σύγχρονη βιβλιογραφία παραμένουν σποραδικές καί σύντομες, βλ. Tomaschek 1893, 69-70· Σαμοθράκης 1963, 314, λ. Κορπιλική, Κορπίλοι, Κορπίλων (Στενά)· Detschew 1976, 254, λ. Κορπίλοι/Κορπίλοι/Corpili (βλ. καί 232, λ. Κάρποι, λόγω τῆς υἰοθετούμενης ἀπό τὸν Βούλγαρο συγγραφέα ἐτυμολογίας)· Fol 1975, 85-86· Delev 2009, 246-247. Στό πρόσφατο βιβλίο τοῦ ἴδιου γιά τὰ θρακικά φύλα τῆς νοτιο-δυτικῆς Θράκης (Delev 2014) δὲν περιέχεται λῆμμα περί Κορπίλων, ἀφοῦ ἡ ἀνάλυση ὀλοκληρώνεται στό χωροθετούμενο ἀμέσως δυτικά τών Κορπίλων φύλο τών Σαπαίων. Ὡς κύριο ὄνομα, τέλος, ἀπαντᾷ σέ δύο ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές τών αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἀπό τήν Ἰμβρο, βλ. IG XII 8, 126 ([ἡ δεῖνα] | [τοῦ δεῖνος] | Κορπεῖλου | θυγάτηρ, | γυνή δὲ Ἀπολ|λωνίου Κορπί|λου χαῖρε) καί 127 ([---] | Κορπεῖλ[ου] | χαῖρε)· πρβλ. καί LGPN I, λ. Κορπίλος. Σημειώνεται πὼς στίς ἐκδόσεις τών ἀρχαίων συγγραφέων τὸ ἐθνικὸ ἄλλοτε ὀξύνεται καί ἄλλοτε περισπᾶται· ὁ Αἴλιος Ἡρωδιανός, ἐν τούτοις, ρητῶς τὸ ἐντάσσει στήν κατηγορία τών εἰς <ιλος> ἀρσενικῶν πού ἔχουν τὸ <ι> βραχὺ καί παροξύνονται (Περὶ καθολικῆς προσφῶδίας 3.1.162).

2. Γιά τήν πρώτη ἐπίθεση, βλ. Τίτος Λίβιος 38.40.6-7: A Cypselis via decem milium fere silvestris angusta confragosa excipiebat propter cuius difficultatem itineris in duas partes divisus exercitus, et praecedere una iussa, altera, magno intervallo cogere agmen, media impedimenta interposuit; plaustra cum pecunia publica erant pretiosaque alia praeda. Ita cum per saltum iret, Thraecum decem haud amplius milia ex quattuor populis, Astii et Caeni et Maduateni et Coreli, ad ipsas angustias viam

καὶ σοβαρότερη ἔλαβε χώρα ἀνατολικά τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ καί, συγκεκριμένα, σὲ στενὸ, δύσβατο καὶ δασῶδες πέρασμα μήκους 10 ρ.μ. πού ὁ ἱστορικὸς τοποθετεῖ ἀνάμεσα στὰ Κύψελα καὶ τὸν Ἑβρο. Στὴν ἐπίθεση αὐτὴ ὁ Τίτος Λίβιος ἀναφέρει πὼς συνέπραξαν 10.000 Θραῖκες προερχόμενοι ἀπὸ τοὺς Asti et Caeni et Maduateni et Coreli. Ἡ δεύτερη ἀναφερόμενη ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο ἐπίθεση κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ τοποθετεῖται στὴν περιοχή τῶν Τεμπύρων, μετὰ τὴ διάβαση τοῦ Ἑβρου καί, ἐπομένως, δυτικὰ τοῦ ποταμοῦ ἀλλὰ πρὶν τὴν εἴσοδο στὴν πεδιάδα τῆς Πριαντικῆς, στὰ βόρεια τῆς Μαρωνείας. Στὴν ἐπίθεση αὐτὴ ἀναφέρονται ὀνομαστικὰ μόνο οἱ Thrausi.

Ἀστὲς καὶ Καινοὶ ἀνήκουν στὰ καλύτερα χωροθετημένα φῶλα τῆς ἀνατολικῆς Θράκης, οἱ πρῶτοι στὴν περιοχή τοῦ ὄρους Στράντζα καὶ οἱ δεῦτεροι στὴν περιοχή βορείως τῆς Χερσονήσου.³ Ἀντιθέτως, ἡ ταύτιση τῶν Maduateni

---

circumsederunt· καί, γιὰ τὴ δεύτερη, Τίτος Λίβιος 38.41.5-6: Aliae angustiae circa Tempyra excipiunt –hoc loco nomen est– nec minus confragosae quam priores; sed, quia nihil silvestre circa est, ne laterbas quidem ad insidiandum praebent. Huc ad eandem spem praedae Thrausi gens et ipsa Thraecum, convenere; sed, quia nudae valles procul ut conspicerentur angustias obsidentes efficiebant, minus terroris tumultusque fuit apud Romanos; quippe etsi iniquo loco, proelio tamen iusto, acie aperta, signis collatis dimicandum erat. Ἡ περιγραφή τῆς πορείας τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατεύματος (βλ., συνολικά, Τίτος Λίβιος 38.40-41) καὶ οἱ τοπογραφικὲς πληροφορίες πού παρέχονται σ' αὐτὴν ἔχουν ἐπανεπιλημμένως προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἔρευνας. Στὸ χωρίο ἀναφέρεται ἀναλυτικότερα ὁ Mottas 1989, 91-92 καί, πρόσφατα, οἱ Iliev 2015, 130-133 καὶ Boteva 2017. Στὸ ἴδιο ἐπεισόδιο ἀναφέρεται καὶ ὁ Ἄππ., *Συριακὴ* 11.7.43, μὲ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες (πρβλ. τὸν χαρακτηρισμὸ στενὴν καὶ μακρὰν καὶ δύσβατον ὁδόν), ἀλλὰ χωρὶς ἄμεσες ἀναφορὲς στὰ ὀνόματα τῶν ἐπιτιθεμένων (οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται γενικῶς ὡς Θραῖκες) καὶ χωρὶς λεπτομερὴ περιγραφή τῆς τοπογραφίας πρβλ. καὶ τὴν πολὺ σύντομη ἀναφορὰ τοῦ Πολυβίου (21.45.12: ἀναζεύξαντες προῆγον ἐφ' Ἑλλήσποντον). Ὁ προταθεὶς ἀπὸ ὀρισμένους μελετητὲς (βλ. Raunov 2013, 50 καὶ Iliev 2015, 133 σημ. 33) συσχετισμὸς μὲ προβληματικὸ καὶ ἰδιαίτερα σύντομο χωρίο τοῦ Φλώρου (1.39.6: Volso Rhodopen Caucasumque penetravit) εἶναι ἐπισημάνει καὶ δὲν προσφέρει καμμία ἐπιπρόσθετη πληροφορία. Σημειώνεται πὼς δύο χρόνια νωρίτερα –τὸ 190 π.Χ.– τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα μὲ ἐπικεφαλὴ τὸν Σκιπίωνα εἶχαν καὶ πάλι διασχίσει τὴ Θράκη πορευόμενα πρὸς τὴ Μικρὰ Ἀσία, πιθανότατα μέσῳ τῆς ἴδιας διαδρομῆς καὶ χωρὶς προβλήματα, βλ. Τίτος Λίβιος 37.7.8-16 (κυρίως 37.7.9 καὶ 16) καὶ 38.41.11-14· πρβλ. Iliev 2015, 190 καὶ Mottas 1989, 91.

3. Γιὰ τοὺς Καινοὺς, βλ. ἐνδεικτικὰ Loukouroulou 1987, 74-78· γιὰ τοὺς Ἀστούς, βλ. RE II.2 (1896) 1772-1773, λ. Ἀσταί (E. Oberhammer).

καὶ Coreli ἐμφανίζεται ἐξαιρετικὰ προβληματική, τόσο ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος πὼς τὰ συγκεκριμένα ἔθνωνύμια δὲν φαίνεται νὰ παραδίδονται ἀλλοῦ ὅσο καὶ ἐξ αἰτίας τῆς φθορᾶς τοῦ κειμένου στὸ σημεῖο αὐτό, πού δὲν ἐπιτρέπει βεβαιότητες.⁴ Πολλοὶ μελετητές, ἐν τούτοις, ἀποδέχονται τὴν ταύτιση τῶν Coreli⁵ μὲ τοὺς Corpili, πού λίγα χρόνια ἀργότερα ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Στράβωνα ὡς δρῶντες στὴν ἴδια περίπου περιοχή. Μιὰ τέτοια ταύτιση –πού, ἂν καὶ ἀβέβαιη, φαίνεται νὰ χαίρει εὐρύτερης ἀποδοχῆς στὴ σύγχρονη ἔρευνα–⁶

4. Γιὰ τοὺς Maduateni, βλ. Tomaschek 1893, 70, πού τοὺς τοποθετεῖ στὴν περιοχή τῆς Ροδόπης, ἀλλὰ χωρὶς συγκεκριμένα ἐπιχειρήματα· βλ., ἐπίσης, τὸ σχετικὸ λήμμα τοῦ B. Lenk στὴ RE XIV.1 (1928) 204, πού τοὺς τοποθετεῖ στὴν περιοχή τοῦ Ἐργίνου καὶ τῶν παραποτάμων του καὶ τοὺς ἀναφέρει ὡς περικλειόμενους ἀπὸ τοὺς Ἄστους, τοὺς Καινοὺς καὶ τοὺς Κορπίλους· καθὼς καὶ τὰ σχόλια τοῦ Briscoe 2008, 144. Ὁ τελευταῖος ἀναφέρει πὼς «The Maduateni can scarcely be the inhabitants of Madytus, as W-M [ἐνν. οἱ Weissenborn καὶ Müller] thought possible, who were surely not marauding Thracians at this time, even though the form of the name is similar». Τὴ σύνδεση μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Μαδύτου –πού στὶς πηγὲς ἀναφέρονται ὡς Μαδυτεῖς/Μαδύτιοι– εἶχε ἀπορρίψει καὶ ὁ Tomaschek ὄ.π. Πρόσφατα, ὁ Iliev 2015, 131 σημ. 19 ὑποστήριξε πὼς τὸ ἔθνωνύμιο Maduateni θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἀπόδοση στὴ λατινικὴ τῆς ἔκφρασης Μαίδων τινές, πού θὰ ἀπαντοῦσε στὸ ἀντίστοιχο –μὴ σωζόμενο– χωρίο τοῦ Πολυβίου. Ἡ ἐρμηνεῖα αὐτὴ θὰ πρέπει, κατὰ τὴν ἄποψή μας, νὰ ἀπορριφθεῖ. Ἡ δράση τῶν Μαίδων ἐμφανίζεται σταθερὰ χωροθετημένη στὴν περιοχή τοῦ Στρυμόνα (βλ. Parissaki 2015) καί, παρὰ τὴν ἀντι-ρωμαϊκὴ τους στάση μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, δὲν ἀποκλείεται κατὰ τὶς πρώτες δεκαετίες τῆς ρωμαϊκῆς ἐπέκτασης στὰ πράγματα τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου ἢ στάση τους νὰ ἦταν λιγότερο ἐπιθετικὴ, βλ. τὴ συζητούμενη ἀμέσως πῶς κάτω πρόταση συμπλήρωσης τοῦ ὀνόματός τους σὲ χωρίο τοῦ Τίτου Λίβιου, ὅπου ἀναφέρεται ἀποστολὴ πρεσβείας στὴ Ρώμη τὸ 172 π.Χ. (σημ. 8). Μία ἀκόμη πρόταση διατυπώθηκε ἀπὸ τὴν Boteva 2017, 122 γιὰ διόρθωση τῆς παραδιδόμενης γραφῆς σὲ Maduathyni/(?Mandathyni) καὶ χωροθέτηση τοῦ φύλου στὴν περιοχή τοῦ Βυζαντίου.

5. Στὰ χειρόγραφα παραδίδεται ἡ γραφὴ Coreli ἢ Corneli καὶ ἀσφαλῶς στὶς στερεότυπες ἐκδόσεις υἰοθετεῖται ἡ πρώτη· πρβλ. τὸ σχόλιο τοῦ Briscoe 2008, 144, πού χαρακτηρίζει τὴ γραφὴ Corneli ὡς «clearly a ‘Romanizing’ corruption».

6. Ἡ ταύτιση τῶν Coreli μὲ τοὺς Corpili ἀναφέρεται συνήθως ὡς ἄκρως πιθανή, βλ. Tomaschek 1893, 70, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει «Astii et Caeni et Maduateni et CORPILI (cod. coreli)» E. Oberhammer, RE XI.2 (1922), λ. Korpiloi: «wahrscheinlich ist auch Liv. Corpili statt Coreli zu lesen» καὶ πῶς πρόσφατα, καὶ κάπως πῶς συγκαταμένα, Delev 2009, 246:

θὰ ἀναβίβαξε τὴν ἀρχαιότερη περὶ Κορπίλων ἀναφορὰ στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.

Οἱ προσπάθειες ἐντοπισμοῦ τῶν Κορπίλων σὲ ἔθνωνύμια ποὺ παραδίδονται ἢ μοιάζουν νὰ παραδίδονται παρεφθαρμένα δὲν σταματοῦν ἐδῶ. Παλαιότερα ὁ Detschew καὶ πρόσφατα ὁ Delev πρότειναν τὴν ταύτιση τῶν Coreli/Corpili καὶ μὲ τοὺς ἀναφερόμενους σὲ ἕτερο χωρίο τοῦ Λιβίου Cernati.⁷ Τὸ χωρίο ἀναφέρεται στὴν ἀποστολὴ πρεσβευτῶν ἐκ μέρους τριῶν θρακικῶν φύλων στοὺς Ρωμαίους τὸ 172 π.Χ., προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ μιὰ συμμαχία ποὺ στόχο εἶχε τὴν ὑπονόμευση τῆς μακεδονικῆς δύναμης στὴν περιοχὴ λίγους μῆνες πρὶν τὴν ἔναρξη τοῦ Γ' Μακεδονικοῦ Πολέμου. Τὰ ὀνόματα τῶν φύλων ποὺ ἀναφέρονται στὸ συγκεκριμένο χωρίο παραδίδονται παρεφθαρμένα καὶ ἡ ἀποκατάστασή τους παραμένει προβληματική.⁸ Ἀρκεῖ νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ πὼς τόσο ἡ πρόταση αὐτὴ ὅσο καὶ ἄλλες ποὺ ἐμφανίζονται κατὰ καιροὺς στὴ βιβλιογραφία⁹ κινοῦνται στὴ σφαῖρα τῆς ἀπλῆς ὑπόθεσης.

«although the Corpili are not mentioned on this occasion by Livy, it could be suggested that the name *Coreli* in this list of allied Thracian tribes was a misnomer». Βλ. καὶ τὸ σχετικὸ σχόλιο τοῦ Briscoe 2008, 144-145, ὁ ὁποῖος ἐπισημαίνει πὼς «if that is right, we have an early corruption, for it seems very likely that *Coreli* represents the reading of the common source of Mg and F». Γιὰ τοὺς Κορπίλους στὸν Στράβωνα, βλ. ἐνόητα 2.

7. Βλ. Τίτος Λίβιος 42.19.6. Γιὰ τὴν ταύτιση, βλ. Detschew 1976, λ. Κορπίλοι, καὶ Delev 2009, 246, ἀντίστοιχα. Παρὰ τὰ σοβαρὰ προβλήματα στὴν ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου –γιὰ τὰ ὁποῖα, βλ. τὴν ἀμέσως ἐπόμενη σημείωση– ὁ Detschew (δ.π.) παραδίδει τὸ σχετικὸ χωρίο ὡς «Maedis, Corpilisque (Codd. Cernatisque) et Astis».

8. Στὸ μοναδικὸ σωζόμενο χειρόγραφο (Codex Vindobonensis Lat. 15) παραδίδεται ἡ γραφὴ Sedis, Cernatisque et Satis. Σὲ γενικὲς γραμμές, ἔχουν προταθεῖ οἱ ἀναγνώσεις Serdis/Maedis γιὰ τὸ πρῶτο ἔθνωνύμιο, Cernatis/Caenis/Odomantis/Coelaletis γιὰ τὸ δεύτερο καὶ Astis/Sapaeis/Serdis γιὰ τὸ τρίτο. Γιὰ τὶς διάφορες προτάσεις ἀποκατάστασης, βλ. Meloni 1953, 167-170 καὶ τὸ περιεκτικὸ ὑπόμνημα τοῦ Briscoe 2012, 218-219, ὁ ὁποῖος σημειώνει «I would now be inclined to print Serdis † Cernatis † que et Astis». Ἡ ἀνάλυση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν ὀνομάτων μὲ βάση παλαιογραφικὰ ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰ κριτήρια ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς παρούσας μελέτης· σὲ κάθε περίπτωση, ἡ ἀπόδοση τῆς γραφῆς ἀπὸ Cernatisque σὲ Corpilisque παραμένει ἀβέβαιη.

9. Πρόσφατα οἱ Iliev 2015, 131 σημ. 20, καὶ Boteva 2017, 122-123, ἐπανῆλθαν στὸν συσχετισμὸ τῶν Coreli καὶ μὲ τοὺς ἀναφερόμενους σὲ συγγραφεῖς τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. κ.έ. Coralli· συγκεκριμένα, στὸν Ἀππιανό (Μιθριδ. 12.10.69 [=293]: Περάσαντι δ' ἐς τὴν Εὐρώπην Σαυροματῶν οἱ τε βασιλῆιοι καὶ Ἰάζυγες καὶ Κόραλλοι, καὶ Θρακῶν ὅσα γένη παρὰ

Ἐνα πέμπτο καὶ τελευταῖο φύλο –οἱ Thrausi– ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο μετὰ τῆ διάσχιση καί, κατὰ συνέπεια, στὰ δυτικά τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ. Ἡ κατὰ γενικὸ τρόπο χωροθέτησή τους στὰ νοτιο-δυτικὸ τμήμα τῆς Θράκης καὶ στην περιοχή τῆς Ροδόπης πηγάζει ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο χωρίο τοῦ Τίτου Λίβιου.¹⁰

Γιὰ τὸν ἔστω καὶ γενικὸ προσδιορισμὸ τοῦ χώρου δράσης τῶν φύλων ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀφήγηση τοῦ Τίτου Λίβιου καθοριστικὴ εἶναι ἀσφαλῶς καὶ ἡ ἀξιοποίηση τῶν πολυτιμῶν τοπογραφικῶν πληροφοριῶν ποὺ παρέχονται στὴν ἀφήγησή του· συγκεκριμένα, τῶν δύο στενῶν καὶ τῶν τεσσάρων τοπωνυμίων –Κύψελα, Σάλη, Τέμπυρα καὶ Πριαντικὸ πεδίο.¹¹ Ἀλλὰ καὶ στὴν

τὸν Ἰστρον ἢ Ῥοδόπην ἢ τὸν Αἴμον οἰκοῦσι, καὶ ἐπὶ τοῖσδε Βαστέρναι, τὸ ἀλκιμώτατον αὐτῶν γένος. Τοσάδε μὲν δὴ καὶ τῆς Εὐρώπης τότε προσελάμβανεν ὁ Μιθριδάτης, τὸν Στράβωνα (7.5.12 [=7.318]: εἶθ' οἱ περὶ τὸ Αἴμον καὶ οἱ ὑπ' αὐτῷ οἰκοῦντες μέχρι τοῦ Πόντου Κόραλλοι καὶ Βέσσοι καὶ Μέδων τινὲς καὶ Δανθηλητῶν), δύο φορὲς στὸν Ὀβίδιο (Pont. 4.2.37: hic mea cui recitem nisi flavis scripta Corallis, quasque alias gentes barbarus Hister habet?, καὶ 4.8.83: litora pellitis nimium subiecta Corallis ut tandem saevos effugiamque Getas) καὶ τὸν Βαλέριο Φλάκκο (Argon. 6.89: densique levant vexilla Coralli). Ἡ χωροθέτηση τοῦ συγκεκριμένου φύλου στὴν περιοχή τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἰστρού ποταμοῦ καὶ τὶς δυτικὲς ἀκτὲς τοῦ Εὐξείνου προβληματίζει ὡς πρὸς τὴ συμμετοχὴ τους στὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο γεγονότα.

10. Βλ. Detschew 1976, 521, λ. Τραυσοί/Thrausi (ποὺ τοὺς χωροθετεῖ «im südwestlichen Teil der Rhodope») καὶ 3-4, λ. Ἀγάθυρσοι/Agathyrsi. Τοὺς Τραυσούς ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (5.3: Οὐνόματα δ' ἔχουσι [sc. Θρήικες] πολλὰ κατὰ χώρας ἕκαστοι, νόμοισι δὲ οὗτοι παραπλησίοισι πάντες χρέωνται κατὰ πάντα, πλὴν Γετέων καὶ Τραυσῶν καὶ τῶν κατ'ὐπερθε Κρηστανναίων οἰκεόντων [...], καὶ 5.4: Τραυσοὶ δὲ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κατὰ ταῦτά τοῖσι ἄλλοισι Θρήικσι ἐπιτελέουσι, κατὰ δὲ τὸν γινόμενον σφίσι καὶ ἀπογινόμενον ποιεῦσι τοιάδε [...]), καὶ ὁ Στέφανος Βυζάντιος, λ. Τραυσοί (πόλις Κελτοῦς, ἔθνος οὗς Ἑλληνας Ἀγαθύρσους ὀνομάζουσι).

11. Τὸ χωρίο τοῦ Τίτου Λίβιου προσφέρει καὶ ἄλλες τοπογραφικῆς φύσεως πληροφορίες, οἱ ὁποῖες, ὅμως, δὲν μποροῦν νὰ ἀξιοποιηθοῦν ὡς πρὸς τὴ χωροθέτηση τῶν φύλων. Τὸ templum Mendidium (38.41.1) διορθώνεται συνήθως σὲ Bendidium, παρέμποντας στὴ διαδεδομένη στὴ νότια Θράκη λατρεία τῆς Βενδίδος, βλ. Briscoe 2008, 146, ἀλλὰ καὶ Iliev 2015, 132, ποὺ προτείνει τὴ σύνδεση μὲ τὸν παραδιδόμενον ἀπὸ τὸν Πausanία (5.27.12, πρβλ. καὶ 5.10.8) οἰκισμὸ τῆς Μένδης στὴ χώρα τῶν Αἰνίων (βλ. Isaac 1986, 158 καὶ Loukourouli 2004, 871-872). Τὸ templum τοῦ Ἀπόλλωνος Ζηρυνθίου στὰ

περίπτωση αυτή ή συναγωγή ασφαλών συμπερασμάτων προσκρούει στην ανεπάρκεια των διαθέσιμων στη σύγχρονη έρευνα πληροφοριών. Οί περισσότεροι μελετητές ταυτίζουν τὰ Κύψελα με τὰ σημερινὰ Ipsala τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας¹² καί, κατὰ συνέπεια, τοποθετοῦν τὰ στενὰ στοῦ τμήμα μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ. Ἡ προφανῆς ἀπόκλιση στὴν ἀπόσταση Ipsala –ἀριστερὴ/ἀνατολικὴ ὄχθη τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ ὅπως ἐμφανίζεται σήμερα (περ. 5 χλμ.) σὲ σχέση μετὰ τὴν ἀναφερόμενη στὴν ἀφήγηση τοῦ Τίτου Λίβιου (10 ρ.μ. = περ. 15 χλμ., σὺν μιᾷ ἀκόμῃ ἡμέρας πορεία), καθὼς καὶ ἡ ἀδυναμία ἀναγνώρισης στοῦ πεδίου τῶν περιγραφῶν ποὺ παρέχει ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς ὁδήγησαν κατὰ καιροὺς στὴν ἀμφισβήτηση τῆς ταύτισης αὐτῆς. Τὶς δυσκολίες προσπάθησε νὰ ἄρει ὁ Mottas, διατυπώνοντας τὴν ἄποψη πὼς τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα δὲν διέσχισαν τὸν ποταμὸ ἀμέσως δυτικὰ τῶν Κυψέλων –ὄπου, πράγματι, ἡ ἀπόσταση εἶναι σαφῶς μικρότερη ἀπὸ τὴν ἀναφερόμενη στοὺν Τίτο Λίβιο– ἀλλὰ νοτίως τῶν Κυψέλων, μετὰ ἀπὸ πορεία κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς/ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Ἐβρου. Συγκεκριμένα, ὁ Mottas τοποθέτησε τὴν ἐπίθεση στὴν περιοχὴ τοῦ Karrouzli, ποὺ ὁδηγεῖ στοὺν πόρο ποὺ ἐνετόπισε ὁ Μπακαλάκης στοῦ Tachli Sobat, ἀμέσως ΝΑ τοῦ Δορίσκου.¹³

Ἡ ταύτιση τῶν Τεμπύρων, στὴν περιοχὴ τῶν ὁποίων ἔλαβε χώρα ἡ δευτέρη ἐπίθεση κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ, καὶ τῆς Σάλης, ὅπου στρατοπέδευσαν οἱ ρωμαϊκὲς δυνάμεις μετὰ τὴν ἀντιμετώπιση καὶ τῆς δευτέρας ἐπίθεσης, ἐντάσσεται στοῦ σύνθετο θέμα τῆς χωροθέτησης τῶν πολισμάτων τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας, θέμα ποὺ πολλακτικὰ ἀπασχόλησε τὴ σύγχρονη έρευνα κατὰ τὶς

ὄρια τῆς χώρας τῶν Αἰνίων (Τίτος Λίβιος 38.41.4) συνδέεται προφανῶς μετὰ τὸ παραδιδόμενο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς Ζηρύνθιον ἄντρον, βλ. *I.Thrac.Aeg.* σσ. 122-123 καὶ 505 γιὰ τὶς σχετικὲς φιλολογικὲς μαρτυρίες. Ἐνδιαφέρουσα, τέλος, εἶναι καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Τίτου Λίβιου πὼς ἡ χώρα τῶν Αἰνίων ἐκτεινόταν καὶ στὰ δυτικὰ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, βλ. Briscoe ὅ.π. 146.

12. Γιὰ τὰ Κύψελα καὶ τὴν ταύτιση μετὰ τὰ Ipsala, βλ. ἐνδεικτικὰ Detschew 1976, 272, λ. Κύψελα: *TIB* 6, 330-331· Loukopolou 2004, 878· καί, πρόσφατα, Lyubenova 2017.

13. Γιὰ τὶς σχετικὲς ἀμφιβολίες, βλ. ἤδη Tafel 1842, pars II, 57-58 καὶ πὺ πρόσφατα Πίεν 2015, 130-131, ποὺ μοιάζει νὰ ἀγνοεῖ τὴ μελέτη τοῦ Mottas. Γιὰ τὸν πόρο τοῦ Ἐβρου στὴν περιοχὴ τοῦ Karrouzli, βλ. Mottas 1989, 91-92 μετὰ λεπτομερῆ ἀνάλυση. Σημειώνεται πὼς ἀπὸ τοὺς Κήπους καὶ τὰ Ipsala διέρχεται ἡ σύγχρονη ὁδικὴ ἀρτηρία ποὺ συνδέει Ἑλλάδα καὶ Τουρκία· ἡ γεωμορφολογία τῆς περιοχῆς, ἐν τούτοις, ἔχει σημαντικὰ μεταβληθεῖ σὲ σχέση μετὰ τὴν ἀρχαιότητα.

τελευταίες δεκαετίες.¹⁴ Ἡ χωροθέτηση τῶν Τεμπύρων στήν περιοχή τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τὰ ρωμαϊκά ὁδοιπορικά καί χαίρει σήμερα γενικῆς ἀποδοχῆς. Πιθανή ἐμφανίζεται καί ἡ χωροθέτηση τῆς Σάλης στό ἀκρωτήριο τῆς Μάκρης, παρά τῆς ἀμφιβολίας πού κατὰ καιροὺς διατυπώνονται λόγω τῆς διαφαινόμενης ἀσυμβατότητας μεταξύ τῆς διαχρονικῆς σημασίας τοῦ χώρου καί τῆς περιορισμένης ἔκτασης τῶν ἀρχαιολογικῶν καταλοίπων.¹⁵ Σέ κάθε περίπτωση, ὅλα τὰ σχετικά πολίσματα χωροθετοῦνται στήν περιοχή μεταξύ Ἀλεξανδρουπόλεως καί Ἰσμάρου. Χρήσιμους, ἄν καί γενικοῦ χαρακτήρα, τοπογραφικούς συσχετισμούς ἐπιτρέπει καί ἡ ἀναφορά ἀπό τόν Τίτο Λίβιο τοῦ *Priaticus campus*, πού συσχετίζεται μέ τή Βριαντική ἢ Γαλλαϊκή τοῦ Ἡρόδου, τοὺς ἀναφερόμενους ἀπό τόν Πλίνιο καί τόν Σολίνο *Priantae*, ἀλλά καί μέ τόν σταθμὸ *Brendice* ἢ *Priendice*, πού τὰ ρωμαϊκά ὁδοιπορικά ἀναφέρουν σέ ἀπόσταση 20 ρ.μ. (περ. 30 χλμ.) δυτικά τῆς Σάλης καί 20-21 ρ.μ. ἀνατολικά τῆς Μαξιμιανουπόλεως.¹⁶

Σέ κάθε περίπτωση, ἡ περιγραφή τοῦ Τίτου Λίβιου δὲν ἀφήνει καμμία ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴ χωροθέτηση τοῦ ὄλου συμβάντος στήν εὐρύτερη περιοχή

14. Ὡς πολίσματα τῆς σαμοθρακικῆς Περαιίας ἀναφέρονται στίς ἀρχαίες πηγές ἡ Ζώνη, ἡ Δρῦς, ἡ Σάλη, τὰ Τέμπυρα καί τὸ Χαράκωμα, καθὼς καί ἡ Μεσημβρία, ἡ ὕπαρξη τῆς ὁποίας ἔχει ἀμφισβητηθεῖ ἀπὸ μερίδα σύγχρονων ἐρευνητῶν. Γιὰ τὸ θέμα, βλ. τίς πιὸ πρόσφατες ἀναλύσεις τῆς Τσατσοπούλου 2015 (μέ τίς θέσεις τῶν πολισμάτων στή σ. 49, εἰκ. 25) καί Parissaki 2018, μέ προγενέστερη βιβλιογραφία.

15. Γιὰ τὸν σχετικὸ μέ τὴν ταύτιση Μάκρης-Σάλης προβληματισμό, βλ. Εὐστρατίου, Καλλιντζή 1994, 72-77. Βλ., ὅμως, καί τὴν πρόσφατη σύνθεση τῆς Τσατσοπούλου 2015, 46-48, πού ἐπιβεβαιώνει τίς ταυτίσεις μέ βάση πιὸ πρόσφατες μετρήσεις τῶν ἀποστάσεων πού δίνουν τὰ ρωμαϊκά ὁδοιπορικά. Ἡ σαμοθρακικὴ Περαιία ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τρέχοντος ἐρευνητικοῦ προγράμματος μέ τίτλο *Αρχαιολογικές και γεωφυσικές έρευνες στην περαιία της Σαμοθράκης (ArcGeoPerSa)*, βλ. <http://www.peraiasamothraceproject.gr> (προσπελάστηκε στίς 5/1/2021).

16. Γιὰ τίς μαρτυρίες αὐτές, βλ. Ἡρόδ. 7.108 (Ἡ δὲ χώρα αὕτη πάλαι μὲν ἐκαλέετο Γαλλαϊκή, νῦν δὲ Βριαντική· ἔστι μέντοι τῶ δικαιστάτῳ τῶν λόγων καί αὕτη Κικόνων), Πλίν. *Φυσικὴ ἱστορία* 4.41 καί Σολίνος 10.7 (βλ. ἐνότητα 3) καί *Itin.Ant.* 322. Οἱ Detschew 1976, 87, λ. Βριαντική/*Priaticus campus*, καί Geron 1978, 7-8 (415-416), τοποθετοῦν τοὺς *Priantae* στό τμήμα τῆς αἰγαιακῆς ἀκτῆς μεταξύ τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τῆς σαμοθρακικῆς Περαιίας καί τῆς Μαρωνείας. Γιὰ τὴν Βριαντική, βλ. τὸ σχόλιο τοῦ Mottas 1989, 90 σημ. 34· γιὰ τὸν σταθμὸ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, πού ὁ ἴδιος τοποθετεῖ στήν περιοχή τῆς σημερινῆς Ἀρίσβης, βλ. 95-96. Βλ. σχετικὰ καί Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση.

τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐβρου, μὲ τὴν πρώτη ἐπίθεση νὰ πρέπει μετὰ βεβαιότητας νὰ ἀναζητηθεῖ στὰ ἀνατολικά τοῦ ποταμοῦ καὶ τὴ δεύτερη στὰ δυτικά. Τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο θρακικὰ φύλα μοιάζουν νὰ ἀκολουθοῦν τὸν γενικὸ αὐτὸν διαχωρισμό, ἀφοῦ οἱ Ἀστές, οἱ Καινοὶ καὶ πιθανῶς οἱ Maduateni χωροθετοῦνται ἀνατολικά τοῦ Ἐβρου καὶ οἱ Τραυσοὶ δυτικά. Μὲ βάση τὴν παρατήρηση αὐτή, στὰ ἀνατολικά τοῦ Ἐβρου θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν καὶ οἱ Coreli. Ἡ ταύτιση τῶν τελευταίων, ὅμως, μὲ τοὺς Κορπίλους παραμένει ἀνεπιβεβαίωτη.

2. Κορπίλοι καὶ Κορπιλικὴ στὸν Στράβωνα

Ἀκολουθοῦν χρονολογικὰ δύο ἀναφορὲς στὸ ἔργο τοῦ Στράβωνος, ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὶς ἀρχαιότερες ἀσφαλεῖς. Στὴν πρώτη ὁ γεωγράφος ἀπαριθμεῖ τοὺς λαοὺς κατὰ μῆκος τοῦ Ἐβρου, μὲ κατεύθυνση ἀπὸ τὰ νότια πρὸς τὰ βόρεια, καὶ μνημονεῖ πρῶτα τοὺς Κορπίλους, στὴ συνέχεια τοὺς Βρέννους καὶ τελευταίους τοὺς Βεσσούς, γιὰ τοὺς ὁποίους σημειώνει περαιτέρω πὼς συνόρευαν μὲ τοὺς Ὀδρύσες καὶ τοὺς Σαπαίους.¹⁷ Στὸ χωρίο δὲν προσδιορίζεται ἂν οἱ Κορπίλοι πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴ δεξιά ἢ στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Ὅμοίως ἀσφαλεῖς παραμένουν ἕως τὶς μέρες μας καὶ οἱ σχετικὲς μὲ τὸ φύλο τῶν Βρέννων πληροφορίες.¹⁸ Τὰ ὑπόλοιπα φύλα, ὅμως, –Βέσσοι, Ὀδρύσες καὶ

17. Βλ. Στράβ. 7, ἀπ. 47 (48): Ἔστι δ' ἡ Θράκη σύμπασα ἐκ δυεῖν καὶ εἴκοσιν ἔθνων συνεστῶσα (...). Παροικοῦσι δὲ τὸν Ἐβρον Κορπίλοι καὶ Βρέναι ἔτι ἀνωτέρω, εἴτ' ἔσχατοι Βέσσοι· μέχρι γὰρ δεῦρο ὁ ἀνάπλους. Ἄπαντα δὲ τὰ ἔθνη ληστρικὰ ταῦτα, μάλιστα δ' οἱ Βέσσοι, οὓς λέγει γειτονεῦειν Ὀδρύσαις καὶ Σαπαίοις. Ἀπὸ τὸ ἔβδομο βιβλίον τοῦ Στράβωνος ἀντλεῖ καὶ ὁ Αἴλιος Ἡρωδιανὸς γιὰ τὸ ἔθνικόν (<Κορπίλος> Θρακῶν ἔθνος. Στράβων ζ') καὶ γιὰ τὴν Κορπιλική (<Κορπιλική> χώρα Θράκης «ἡ γὰρ Αἴνος κείται κατὰ τὴν πρότερον Ἀψυνθίδα, νῦν δὲ Κορπιλικὴν λεγομένην»), βλ. Ἡρωδιαν. *Περὶ καθολικῆς προσφῶδας* 3.1.162 καὶ 316 ἀντίστοιχα.

18. Πλὴν τῆς μαρτυρίας τοῦ Στράβωνος, οἱ Detschew καὶ Delev ἀναφέρουν καὶ τὸ τοπωνύμιον Βρεντοπάρα, ποὺ ἀπαντᾷ στὴν ἐπιγραφή *IGBulg* 1473, l. 7-8 (διὰ κωμητῶν Βρεντοπάρων) ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Hisar τῆς χώρας Φιλιππουπόλεως, βλ. Detschew 1976, 86 καὶ Delev 2009, 251-252, ἀντίστοιχα. Γιὰ τὸν πιθανὸ συσχετισμὸ μὲ τοὺς Beni τοῦ Πλινίου (γιὰ τὴ σχετικὴ μαρτυρία, βλ. ἐνότητα 3), τὴν πόλιν Βέν(ν)α τοῦ Στεφάνου Βυζαντιοῦ (162.17: λ. Βέννα: Βέννα, πόλις Θράκης, καὶ δι' ἐνὸς ν καὶ διὰ δύο. Καὶ ἡ γράφη διάφορος, καὶ διὰ διφθόγγου καὶ διὰ τοῦ ε, ὅπερ κρεῖττον. Τὸ ἔθνικόν Βενναῖος, καὶ ὁ Βεννικὸς κόλπος. Εἴρηται καὶ Βεννική, λέγονται καὶ Βεννάσιοι οἱ αὐτοὶ) καὶ τὴ στρατηγία

Σαπαίοι- ἀνήκουν στὰ πιὸ γνωστὰ τοῦ θρακικοῦ χώρου.¹⁹ Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ἐπισημάνει κανεὶς πὼς τόσο τὰ φύλα ὅσο καὶ ἡ σειρὰ μὲ τὴν ὁποία ἀναφέρονται στὸ συγκεκριμένο χωρίο παραπέμπουν –σὲ γενικὲς γραμμὲς καὶ μὲ ἐξαιρέση τοὺς Ὀδρύσες– σὲ ἀντίστοιχες στρατηγίες τοῦ καταλόγου τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου: Κορπιλική, Βεννική, Βεσσική καὶ Σαπαϊκή.²⁰

Περισσότερο ἀξιοποιήσιμη τοπογραφικά, παρὰ τὴ συντομία της, ἐμφανίζεται ἡ δεύτερη περὶ Κορπίλων μαρτυρία τοῦ Στράβωνος, ὅπως αὐτὴ ἐπέζησε στὸ σχετικὸ λῆμμα τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου. Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία αὐτή, ἡ Αἴννος, πού παλαιότερα ἀνήκε στὴν Ἀψυνθίδα, ἀνήκε πλέον στὴν Κορπιλική.²¹ Ἡ ἀναφορὰ τῆς Αἴνου καὶ τῆς χώρας της ὅσο καὶ ἡ ἀναφορὰ στοὺς Ἀψυνθίους σαφῶς χωροθετοῦν τοὺς Κορπίλους καὶ τὸν χώρο δράσης τους στὴν ἀνατολική/ἀριστερὴ –ἢ τοῦλάχιστον καὶ στὴν ἀνατολική/ἀριστερὴ– ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς Κορπίλους πού, ὅπως σημειώθηκε πρὸ πάνω, ἀπαντοῦν στὶς πηγές μόλις ἀπὸ τὸν 2ο/1ο αἰ. π.Χ., οἱ Ἀψίνθιοι ἀνήκουν στὰ θρακικὰ φύλα πού ἀναφέρονται ἀπὸ νωρὶς στὶς ἀρχαῖες πηγές. Ἡ ἀρχαιότερη ἀναφορὰ τους ἀνάγεται λίγα χρόνια πρὶν τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. καὶ σχετίζεται μὲ τὴ διαμάχη τους μὲ τοὺς Δολόγους καὶ τὴν πολυσυζητημένη δράση τοῦ Μιλτιάδη τοῦ πρεσβύτερου στὴν περιοχὴ τῆς Χερσονήσου.²²

Παρὰ τὴ συντομία τους, οἱ δύο αὐτὲς ἀναφορὲς εἶναι πολύτιμες, ὅχι μόνο γιὰ διαφωτίζουν θέματα σχετικὰ μὲ τὴ χωροθέτηση καὶ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη

τῆς Βεννικῆς στὸν κατάλογο τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου (γιὰ τὴ σχετικὴ μαρτυρία, βλ. ἐνότητα 5), βλ. Delev, ὁ.π.

19. Ἡ ἱστορία καὶ χωροθέτηση τῶν Σαπαίων ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο τοῦ δευτέρου ἄρθρου πού δημοσιεύεται στὸ πλαίσιο τοῦ συγκεκριμένου προγράμματος (βλ. τὴν ἀρχικὴ ὑποσημείωση τῆς παρούσας μελέτης καὶ Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση). Γιὰ τοὺς Βεσσούς, βλ. τὸ συλλογικὸ τόμο πού ἐτοιμάζεται πρὸς δημοσίευση στὸ περιοδικὸ *Studia academica šumenensia* προσωρινά, βλ. Delev 2007 [στὰ βουλγαρικὰ καὶ τὰ ἀγγλικά = Delev 2014, 167-185, στὰ βουλγαρικὰ μὲ ἀγγλικὴ περίληψη στὶς σσ. 480-481]. Γιὰ τοὺς Ὀδρύσες, βλ. Archibald 1998.

20. Γιὰ τὶς στρατηγίες καί, πρὸ συγκεκριμένα, γιὰ τὴ στρατηγία τῆς Κορπιλικῆς, βλ. ἐνότητα 5.

21. Βλ. Στέφ. Βυζ., λ. Κορπίλοι: Κορπίλοι, Θρακῶν τινές. Στράβων ζ'. ἡ χώρα Κορπιλική «ἡ γὰρ Αἴνος κεῖται κατὰ τὴν πρότερον Ἀψυνθίδα, νῦν δὲ Κορπιλικὴν λεγομένην». Πρβλ. καὶ Ἡρωδιαν., *Περὶ καθολικῆς προσώδιας* 316.

22. Γιὰ τὴ δράση αὐτή, βλ. Loukouroulou 1989, 69-78. Γιὰ τὶς σχετικὲς μὲ τὸ φύλο μαρτυρίες, βλ. καὶ Detschew 1976, λ. Δόλογοι.

τῶν Κορπίλων, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς χρονικῆς ἐγγύτητος τοῦ συγγραφέα –τὸ ἔργο τοῦ ὁποῦ τοποθετεῖται, σὲ γενικὲς γραμμές, στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ.– μὲ τὴν ἰδιαίτερα κρίσιμη περίοδο τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου, ὅποτε καὶ ἐδραιώνεται ἡ ρωμαϊκὴ παρέμβαση στὰ πράγματα τῆς Θράκης καὶ λειαινεται τὸ ἔδαφος γιὰ τὴ μετατροπὴ τῆς σὲ *provincia romana* τὸ 46 μ.Χ. Ἡ ἐγγύτητα ὑποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἔκφραση νῦν δὲ στὸ χωρίο ποῦ διασώζει ὁ Στέφανος Βυζάντιος γιὰ τὴ μετονομασία τῆς Ἀψυνθίδος σὲ Κορπιλική, ἔκφραση ποῦ ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεση πὼς Κορπιλικὴ ἦταν ἡ ὀνομασία τῆς περιοχῆς τὴν ἐποχὴ τοῦ Στράβωνος ἢ τῶν πηγῶν του.²³ Στὴν πρώτη περίπτωση, ἡ πληροφορία συμπίπτει μὲ τὴ λεγόμενη «πρῶτη περίοδο» τοῦ συστήματος τῶν στρατηγιῶν τῆς Θράκης,²⁴ δηλαδὴ μὲ τὸ διάστημα ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου μέχρι τὴ δημιουργία τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τὸ 46 μ.Χ. Ἀπὸ τὴν περίοδο αὐτὴ ἐλάχιστα ὀνόματα στρατηγιῶν μᾶς εἶναι γνωστὰ καὶ κανένα γιὰ τὴν περιοχή τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ. Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς πὼς κατὰ τὴν ἴδια περίοδο παραδίδεται ἐπιγραφικὰ ἡ Σελληντικὴ στρατηγία, ποῦ, ὅπως καὶ ἡ Κορπιλική, ἐμφανίζεται στὸν κατάλογο τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, θὰ μπορούσε νὰ ἐνισχύσει μιὰ ἀνίστοιχη ἐρμηνεία καὶ γιὰ τὴν παρουσία τῆς Κορπιλικῆς στὸ ἔργο τοῦ Στράβωνος.²⁵ Ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν διαθέσιμων σήμερα πληροφοριῶν, μπορούμε νὰ θεωρήσουμε μιὰ τέτοια ἐρμηνεία πιθανὴ ἀλλὰ ὄχι ὑποχρεωτικὴ. Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος εἶναι πολὺτιμη, ὄχι μόνο γιὰτὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχαιότερη, ἀσφαλὴ περὶ Κορπίλων ἀναφορὰ ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ συμπίπτει χρονολογικὰ μὲ τὴν περίοδο ἀνάδειξης τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου τῆς Θράκης.

23. Γιὰ τὸ χρονικὸ ἐπίρρημα νῦν στὸ ἔργο τοῦ Στράβωνος, βλ. ἐνδεικτικὰ Thollard 1987, 49 σημ. 44 γιὰ χωρίο σχετικὸ μὲ τοὺς Πάρθες, ὅπου ἡ χρῆση τοῦ νῦν ἀποδίδεται ἢ στὸν Στράβωνα ἢ στὸν Ποσειδώνιο. Στὴν περίπτωση τῶν Κορπίλων, ἡ πιθανὴ ἀπουσία προγενέστερων πληροφοριῶν ἐνισχύει τὴν πιθανότητα μιᾶς, σχετικῆς τοῦλάχιστον, συγχρονίας συγγραφέα-πληροφορίας.

24. Γιὰ τὶς περιόδους αὐτές, βλ. ἐνότητα 5.

25. Ἐπισημαίνεται πὼς ἡ πιθανότητα ὁ Στράβων νὰ χρησιμοποίησε γιὰ τὰ φύλα τῆς Θράκης κάποια διοικητικὴ πηγὴ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου μὲ στρατηγίες ἔχει ἤδη διατυπωθεῖ στὴν ἔρευνα, βλ. τὸ σχετικὸ σχόλιο τοῦ Geron 1978, 9 (417) σημ. 36. Γιὰ τὴ στρατηγία τῆς Σελληντικῆς τὴν περίοδο τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου, βλ. Parissaki 2009, 324-326, ἀρ. I/5-I/7.

3. Πλίνιος ό Πρεσβύτερος και Σολίνος

Άκολουθοϋν χρονολογικά δύο αναφορές, μια στο έργο του Πλινίου του Πρεσβυτέρου –ή συγγραφή του όποιου τοποθετείται στους χρόνους των Φλαβίων και μέχρι τον θάνατο του συγγραφέα τó 79 μ.Χ.– και μια στο έργο του Σολίνου –ή συγγραφή του όποιου τοποθετείται είτε στα τέλη του 3ου είτε στις αρχές του 4ου αί. μ.Χ. Η μεγάλη έξάρτηση του Σολίνου από τó έργο του Πλινίου –που άποτυπώνεται και στον χαρακτηρισμό «Pliny's ape», που του απέδωσαν νεώτεροι μελετητές– είναι έμφανής και στην περι Θράκης ένότητα, γεγονός που επιβάλλει την από κοινού θεώρηση των δύο αυτών αναφορών.

Περιγράφοντας τὰ φύλα τής θρακικῆς ένδοχώρας, ό Πλίνιος αναφέρει τὰ όνόματα περίπου τριάντα έξ αυτών, χωρισμένα σε τέσσερις μεγάλες γεωγραφικές ένότητες. Στην πρώτη –που προσδιορίζεται από τον ίδιο τον συγγραφέα ως έκτεινόμενη από τον Στρυμόνα μέχρι τον Νέστο ποταμό και τó Παγγαίο όρος– αναφέρονται οί Δενθελῆτες, Μαῖδοι, Δίγηροι, Βέσσοι, Haleti, Diobessi, Carbilesi, Brysae (Βρύγες?), Σαπαῖοι και Όδόμαντοι. Από τις πηγές του Έβρου –και μέχρι τις άκτες του Αίγαίου και τής Προποντίδος, όπως προκύπτει από τὰ όνόματα που αναφέρει– άπαριθμεί τους Όδρύσες, Cabyleti –που όρισμένοι ταυτίζονται με τους αναφερόμενους πιο πάνω Carbilesi–, Pyrogeri, Drugeri, Καινοί, Hypsalti, Βέν(ν)οι, Κορπίλοι, Βοττιαῖοι, Ήδωνοί, Σιαλέται, Priantae, Δόλογκοι, Θυνοί και Κοιλαλῆτες (maiores et minores). Άκολουθεῖ ή βόρεια πλευρά του Αῖμου, όπου αναφέρονται οί Μυσοί, Γέτες, Aedi, Scaugdae, Clariae, Σαρμάτες (Arraei), Σκῦθες, και, τέλος, οί άκτες του Εὐξείνου με τους Moriseni και τους Σίθωνες.²⁶ Μερικά άκόμη έθνωνύμια αναφέρονται κατά την περιγραφή των άκτων τής Θράκης: μετά τὰ Άβδηρα αναφέρονται οί Βίστονες, στην περιοχή τής Αῖνου οί Κίκονες, οί Σκῦθες–Άρωτῆρες στην άκτή του Εὐξείνου, βορείως των έκβολών του Ίστρου ποταμοῦ. Την εῖκόνα συμπληρώνουν οί regiones Astice στην περιοχή τής Άπολλωνίας και Caenica στην περιοχή τής Βιζύης, που

26. Για την άπαρίθμηση των θρακικῶν φύλων, βλ. Πλίν., *Φυσική ιστορία* 4.11.40-41. Τó σχετικό με τους Κορπίλους άπόσπασμα είναι τó άκόλουθο: Odrysarum gens fundit Hebrum accolentibus Cabyletis, Pyrogenis, Drugeris, Caenicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Bottiaeis, Edonis. Eodem sunt in tractu Staletae, Priantae, Dolongae, Thyni, Celaetae maiores Haemo, minores Rhodopae subditi. Inter quos Hebrus amnis, oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox a conditore Philippopolis, nunc a situ Trimontium dicta. Στην παρούσα μελέτη, ή λατινική γραφή διατηρήθηκε για τὰ μη παραδιδόμενα ἄλλοθεν φύλα.

προφανώς άντλοϋν τὰ όνόματά τους άπό τὰ φύλα τών Άστών και τών Καινών άντίστοιχα, χωρίς τὰ φύλα αυτά νά μνημονεύονται ρητώς άπό τόν συγγραφέα. Ή άπαρίθμηση τοϋ Πλινίου εΐναι άσφαλώς πολύτιμη για τήν έρευνα, κυρίως άν ληφθεΐ ύπ' όψιν ότι όρισμένα άπό τὰ άναφερόμενα έθωνώνυμα δέν μάς εΐναι άλλοθεν γνωστά. Έν τούτοις και παρὰ τή γενική άρχή τής «άπό δυσμαΐς πρός άνατολάς» άπαρίθμησης, ή προσπάθεια χωροθέτησης τών φύλων προσκρούει σέ τοπογραφικές και χρονολογικές άσάφειες. Ή μελέτη τών έπιμέρους έθωνωνύμων μαρτυρᾷ πώς στόν κατάλογο τοϋ Πλινίου άναφέρονται φύλα διαφορετικών έποχών, άλλα και φύλα ή δράση τών όποιων τοποθετείται άπό τούς ύπόλοιπους συγγραφείς σέ διαφορετικές περιοχές.²⁷

Μέ τὰ δεδομένα αυτά, σημειώνεται πώς οί Κορπίλοι άναφέρονται στη δεϋτερη ομάδα τών φύλων τής ένδοχώρας. Άπό τὰ φύλα τής ομάδας αυτής πιό σίγουρη έμφανίζεται ή χωροθέτηση τών Καινών, τών Βοττιαίων και τών Ήδωνών. Κατά τήν άποψη όρισμένων μελετητών, έξ άλλου, οί *Hypsalti* θα πρέπει νά συσχετισθοϋν με τὰ Κύψελα.²⁸ Στη συνέχεια, ό Πλίνιος (4.41) άναφέρει πώς στην ΐδια περιοχή βρίσκονται οί *Staletae*, *Priantae*, Δόλογοι και Θυνοί, ακολουθώντας αυτήν τή φορά πορεία άπό τὰ δυτικά πρός τὰ άνατολικά. Σέ κάθε περίπτωση, έπισημαίνεται ό συσχετισμός τών Κορπίλων με τήν πορεία τοϋ Έβρου ποταμοϋ άλλα και με τούς Βέννους, συσχετισμός πού άπαντᾷ και στο χωρίο τοϋ Στράβωνος.

Στόν Πλίνιο στηρίχθηκε έν πολλοίς ό Σολίνος κατά τή συγγραφή τοϋ έργου *Collectanea rerum memorabilium* ή *Polyhistor*, έπιλέγοντας και συμπύσσοντας δραστικά τίς σχετικές πληροφορίες. Άν και άναφερόμενος στα φύλα τής Θράκης ακολουθεΐ τήν ΐδια γενική διαίρεση με εκείνην τοϋ Πλινίου, στο τμήμα άπό τόν Στρυμόνα μέχρι τόν Νέστο ποταμό και τó Παγγαΐο όρος άναφέρει μόνο τούς Δενθελήτες και τούς Βεσσούς, στίς πηγές τοϋ Έβρου άναφέρει τούς

27. Πρβλ. τó σχόλιο τοϋ Fol 1975, 85, πού χαρακτηρίζει τήν περιγραφή τοϋ Πλινίου «χαοτική», ένώ για τόν Σολίνο σημειώνει πώς βρίσκεται στην κορυφή τής σύγχυσης, άφοϋ άναμειγνύει πληροφορίες διαφορετικών «ϊστορικο-γεωγραφικών στρωμάτων» (ό.π. 86). Άπό τὰ φύλα πού δέν φαίνεται νά ύφίσταντο πλέον έπί Πλινίου μποροϋν νά άναφερθοϋν ένδεικτικά οί Δόλογοι: άπό τὰ φύλα πού γνωρίζουμε σέ άλλες περιοχές οί Ήδωνοί και οί Βοττιαίοι, ή δράση τών όποιων τοποθετείται σαφώς δυτικότερα. Τά προβλήματα αυτά μποροϋν νά άποδοθοϋν στον τρόπο σύνθεσης τοϋ έργου και στη μείξη πηγών διαφορετικών περιόδων.

28. Για τούς Καινούς, βλ. σημ. 3. Για τὰ Κύψελα, βλ. σημ. 12.

Ὀδρύσες, καὶ ἀκολουθοῦν οἱ Priantae, οἱ Δόλογοι, οἱ Θυνοὶ καί, στή συνέχεια, οἱ Κορπίλοι, ἀντιστρέφοντας στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆ σειρὰ τοῦ Πλινίου, ποὺ ἀναφέρει τοὺς Κορπίλους πρὶν ἀπὸ τοὺς Priantae. Στὴν ἴδια ἐνότητα προστίθενται καὶ οἱ Κίκονες, ποὺ στὸν Πλίνιο ἀναφέρονται κατὰ τὴν περιγραφή τῶν ἀκτῶν.²⁹ Ἀκολουθοῦν τὰ ἐθνωνύμια βορείως τοῦ Αἴμου –Μυσοί, Γέτες, Σαρμάτες καὶ Σκυθες–, ἐνῶ στὶς ἀκτὲς τοῦ Εὐξείνου ἀναφέρονται μόνο οἱ Σίθωνες. Ὁ συσχετισμὸς τῶν Κορπίλων μὲ τοὺς Priantae, τοὺς Δολόγκους καὶ τοὺς Θυνούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς Κίκονες, ἐπιβεβαιώνει τὴ χωροθέτησή τους στὸ νότιο/νοτιο-δυτικὸ τμήμα τῆς Θράκης, ἀλλὰ ταυτόχρονα μαρτυρᾷ τὴ σχετικότητα τῆς χωροθέτησης αὐτῆς (ἀνατολικά ἢ δυτικὰ τῶν ὑπολοίπων).³⁰

Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ μαρτυρία τοῦ Πλινίου –ὅπως καὶ ἡ πηγάζουσα ἀπὸ αὐτὴν μαρτυρία τοῦ Σολίνου– εἶναι ἡ τελευταία ποὺ ἀναφέρεται στοὺς Κορπίλους ὡς φύλο, ἔστω καὶ ἂν δὲν καθίσταται σαφὲς ἂν τὸ φύλο αὐτὸ ὑφίστατο ἢ ὄχι κατὰ τὴν ἐποχὴ συγγραφῆς τοῦ ἔργου. Τόσο ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀππιανοῦ ὅσο

29. Γιὰ τοὺς Κίκονες, ἡ δρᾶση τῶν ὁποίων τοποθετεῖται στὴν περιοχὴ ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ μέχρι τὴ Βιστονίδα λίμνη, βλ. ἐνδεικτικὰ Τσατσοπούλου 2015, 33 καὶ Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση. Σημειώνεται πῶς τοὺς Κίκονες ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, κατὰ τὴν περιγραφή τῆς πορείας τοῦ Ξέρξη, στὴν περιοχὴ τοῦ Δορίσκου καὶ τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας (7.59: ὁ δὲ χῶρος οὗτος τὸ παλαιὸν ἦν Κικόνων), ἀλλὰ καὶ τῆς Στρώμης δυτικὰ τοῦ Ἰσμάρου (7.108: Ἡ δὲ χώρα αὕτη πάλαι μὲν ἐκαλέετο Γαλαϊκὴ, νῦν δὲ Βριαντικὴ· ἔστι μέντοι τῷ δικαιοτάτῳ τῶν λόγων καὶ αὕτη Κικόνων). Ἡ Δρυς τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Ἐκαταῖο τὸν Μιλήσιο περὶ τὸ 500 π.Χ. (κατὰ τὴ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου λ.) ὡς πόλις Θράκης καὶ ἡ Ζώνη ὡς πόλις Κικόνων. Οἱ μαρτυρίες αὐτὲς καθιστοῦν τὴ χωροθέτησή τους ἀσφαλή.

30. Τὸ γεγονὸς πῶς ὁ Σολίνος ἀναφέρει μόλις ὀκτῶ φύλα στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα, ἔναντι τῶν περίπου τριάντα τοῦ Πλινίου, γεννᾷ τὸ ἐρώτημα τῶν κριτηρίων ἐπιλογῆς. Παρὰ τὴν ἀδιαμφισβήτητη σχέση τῶν ἔργων τοῦ Πλινίου καὶ τοῦ Σολίνου, σημειώνεται πῶς ἡ περὶ Θράκης ἐνότητα τοῦ δευτέρου διακρίνεται γιὰ τὸν «ἠροδότειο» χαρακτήρα της, ὅπως μαρτυρᾷ ἡ χαρακτηριστικὴ περὶ ἠθῶν καὶ ἐθίμων εἰσαγωγή, ἡ ἀναφορὰ τῶν θέσεων ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν Διομήδη ἀλλὰ καὶ τὸν Ξέρξη, καθὼς καὶ ἡ γενικότερη ἐπικέντρωση στὴ νότια Θράκη. Ἡ «ἀρχαιοφιλικὴ» αὐτὴ διάθεση, κοινὴ κατὰ τὴν ἐποχὴ συγγραφῆς τοῦ ἔργου, ἴσως ἐξηγεῖ τὴν ἐπιλογὴ ὀρισμένων φύλων ἔναντι ἄλλων καί, συγκεκριμένα, τῶν Βεσσῶν, Ὀδρυσῶν, Priantae, Δολόγκων, Θυνῶν, Κικόνων ἀλλὰ καὶ τῶν Σιθῶνων. Ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸν, καὶ γιὰ λόγους ποὺ δὲν μᾶς εἶναι σαφεῖς, φαίνεται πῶς ἐξαιροῦνται μόνο οἱ Δενθελῆτες, φύλο ποὺ παραδίδεται στὶς πηγές μας ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., καὶ οἱ Κορπίλοι.

καὶ αὐτὴ τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, πὸ ἀκολουθοῦν, ἀφοροῦν σὲ τοπογραφικούς καὶ διοικητικούς προσδιορισμούς. Ἀμφότερες, ἐν τούτοις, εἶναι πολύτιμες γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς ἱστορικῆς κοιτίδας καὶ τοῦ χώρου δράσης τοῦ φύλου.

4. Τὰ στενὰ τῶν Σαπαίων καὶ τῶν Κορπίλων στὴν ἀφήγηση τοῦ Ἀππιανοῦ

Τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων, ὅπως καὶ αὐτὰ τῶν Σαπαίων, ἀναφέρονται ἀρκετὲς φορές ἀπὸ τὸν Ἀππιανὸ κατὰ τὴν περιγραφὴ τῶν κινήσεων τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῶν Φιλίππων τὸ 42 π.Χ., προσφέροντας ἓνα σταθερὸ τοπογραφικὸ σημεῖο ἰδιαίτερης σημασίας γιὰ τὴ χωροθέτηση τῶν ὁμώνυμων φύλων. Ἐρχόμενα ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία, τὰ στρατεύματα τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασσίου πορεύθηκαν κατὰ μῆκος τοῦ Μέλανος κόλπου καί, ἀφοῦ διέσχισαν τὸν Ἐβρο ποταμὸ, ἔφθασαν στὸν Δορίσκο καὶ τὸ Σέρρειο ἀκρωτήριον. Ἀλλὰ ἡ κατάληψη ἀπὸ τὶς ἀντίπαλες δυνάμεις τῶν πλησιόχωρων στὸ Σέρρειο στενῶν τῶν Κορπίλων καὶ τῶν εὐρισκόμενων δυτικότερα στὸν δρόμο πρὸς τοὺς Φιλίππους στενῶν τῶν Σαπαίων τοὺς ὑποχρέωσε σὲ κινήσεις ἀντιπερισπασμοῦ: τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων παρακάμφθησαν μὲ τὸν παράπλου τοῦ Σερρείου ἀκρωτηρίου καὶ τὴ διοχεύεση τοῦ στρατοῦ μέσῳ μιᾶς παρακείμενης διάβασης: τὰ στενὰ τῶν Σαπαίων μὲ τὴ διάνοιξη μιᾶς ἀρτηρίας, πὸ μέσῳ τοῦ ὄρους τῶν Σαπαίων ὁδήγησε τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα στὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων.³¹ Ἡ εὐρύτατα ἀποδεκτὴ σήμερα ταύτιση τοῦ Σερρείου ἀκρωτηρίου μὲ τὴν ἀπόληξη τοῦ ὄρους Ἰσμάρου (τ. Sari Kaya) καὶ ἡ πληρέστερη γνώση τῆς χάραξης τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ –κατὰ μῆκος τῆς ὁποίας πορεύθηκαν ἀρχικὰ τὰ ρωμαϊκὰ στρατεύματα, ὅπως δηλώνουν οἱ χαρακτηρισμοὶ γινώριμος ὁδός καὶ ἐπίτομος, συνήθης καὶ λεωφόρος (Ἀππ., *Ῥωμαϊκῶν ἐμφυλίων* 4.11.87)³²– ἐπιτρέπουν, κατὰ τὴν ἄποψή μας, τὴν

31. Βλ. Ἀππ., *Ῥωμαϊκῶν ἐμφυλίων* 4.11.86-12.105 καὶ 4.13.105. Στὴν πορεία τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατεύματος πρὶν τὴ μάχη τῶν Φιλίππων ἀναφέρονται καὶ οἱ Δίων Κάσσιος (*Ῥωμαϊκὴ ἱστορία* 47.35) καὶ Πλούταρχος (*Βροῦτος* 38), ἀλλὰ οἱ ἀναφορές τους εἶναι γενικοῦ καὶ ἀόριστου χαρακτήρα. Γιὰ τὰ σχετικὰ χωρία, τὴν ἀνάλυση τῶν τοπογραφικῶν πληροφοριῶν πὸ παρέχονται σὲ αὐτὰ, τὶς παλαιότερες ἀπόψεις τῆς ἔρευνας καὶ τὶς προτεινόμενες σήμερα ταυτίσεις, βλ. Παρισάκη 2000-2003. Πλὴν τῆς βιβλιογραφίας πὸ παρατίθεται ἐκεῖ, βλ. Fot 1975, 85 πὸ τοποθετεῖ τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων στοὺς ὄρεινους ὄγκους ἀνατολικά καὶ βόρεια τῆς Μαρωνείας ἀνάμεσα στὶς πεδιάδες τῆς Κομοτηνῆς καὶ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, ἀλλὰ τὰ στενὰ τῶν Σαπαίων ἀνατολικά τοῦ Νέστου καὶ στὴν ὄρεινὴ περιοχὴ τῆς Ξάνθης.

32. Γιὰ τὴ χάραξη τῆς Ἐγνατίας στὸ τμήμα μεταξὺ Νέστου καὶ Ἐβρου ποταμοῦ, βλ. Τσατσοπούλου-Καλούδη 2005. Κατάλοιπα ὁδοστρώματος στὴν περιοχὴ τοῦ Κομάρου

ταύτιση (α) τῶν στενῶν τῶν Κορπίλων μὲ τὰ εὐρισκόμενα πλησίον τοῦ Σερρείου ἀκρωτηρίου καὶ στὴν εὐρύτερη περιοχή τῆς Μάκρης στενά, (β) τῶν στενῶν τῶν Σαπαίων μὲ τὰ εὐρισκόμενα στοὺς πρόποδες τῆς Λεκάνης (τοῦ Ἀκοντίσματος ἢ -δυτικότερα καὶ πιθανότερα- τὰ στενά τοῦ Σίλα), καὶ (γ) τοῦ ὄρους τῶν Σαπαίων μὲ τὴ Λεκάνη.³³ Πέρα ἀπὸ τὶς ἐπιμέρους ἀποκλίσεις τῆς σύγχρονης ἔρευνας, ἡ χωροθέτηση τοῦ στενοῦ τῶν Κορπίλων προσφέρει ἕνα ἀσφαλὲς καὶ σταθερὸ -ἂν καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δυτικότερο, κρίνοντας ἀπὸ τὶς μαρτυρίες τῶν ὑπολοίπων ἱστορικῶν- σημεῖο δράσης τοῦ φύλου.

Ἡ ἀφήγηση τοῦ Ἀππιανοῦ ἐπιτρέπει δύο ἀκόμη παρατηρήσεις. Μεταξὺ τῶν δύο στενῶν ποὺ ἀναφέρει ὁ Τίτος Λίβιος κατὰ τὴν ἐπίθεση τῶν Θρακῶν

προσφέρουν ἕνα πιὸ σταθερὸ σημεῖο τόσο γιὰ τὴ χάραξη τῆς ρωμαϊκῆς ἀρτηρίας ὅσο καὶ γιὰ τὴ χωροθέτηση τῶν στενῶν.

33. Τὴν πορεία τῶν ρωμαϊκῶν στρατευμάτων ἀνέλυσε πρόσφατα καὶ ὁ Delev 2016, 55-58 (χωρὶς γνώση τῆς μελέτης Παρισάκη 2000-2003, ὡς φαίνεται), καταλήγοντας σὲ παρεμφερῆ συμπεράσματα ὡς πρὸς τὰ στενά τῶν Κορπίλων. Μὲ βάση, περαιτέρω, τὴν παρατήρηση τοῦ Ἀππιανοῦ πὺς τὰ στρατεύματα τοῦ Βρούτου καὶ τοῦ Κασίου προσέγγισαν ἐν τέλει τοὺς Φιλίππους ἀπὸ τὰ βόρεια (4.13.105: ἔχει [sc. ἡ πόλις τῶν Φιλίππων] δὲ πρὸς ἄρκτω δρυμούς, δι' ὧν Ἰασκούπολις ἤγαγε τοὺς ἀμφὶ τὸν Βροῦτον) καὶ τὴν ταύτιση τῶν, ἐπίσης ἀναφερόμενων στὴν ἀφήγηση τοῦ Ἀππιανοῦ, ποταμῶν Ἀρρησοῦ καὶ Ἑρμου μὲ τὸ Ἀρκουδόρεμα καὶ κάποιον ἀπὸ τοὺς παραποτάμους του, ὁ Delev προκρίνει τὴν ταύτιση τοῦ ὄρους τῶν Σαπαίων μὲ τὸ Φαλακρό (per litt.). Ἡ ταύτιση αὕτη εἶναι, πράγματι, πιθανὴ μὲ βάση τὶς τοπογραφικὲς πληροφορίες τοῦ Ἀππιανοῦ, ἂν καὶ τοποθετεῖ τὸν χῶρο δράσης τῶν Σαπαίων δυτικότερα ἀπὸ τὸν μαρτυρούμενο σὲ ἄλλες πηγές (γιὰ τοὺς Σαπαίους, βλ. Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση). Μία νέα πρόταση διατυπώθηκε καὶ ἀπὸ τὸν Δ. Τριαντάφυλλο στὸ 3ο Διεθνὲς Συνέδριο γιὰ τὴν Ρωμαϊκὴ καὶ Ἰστορικὴ-ρωμαϊκὴ Θράκη (RaLATH III), ποὺ ἔλαβε χώρα στὴν Κομοτηνὴ στὶς 18-21 Ὀκτωβρίου 2018: Δ. Τριαντάφυλλος, «Some Important Events from the History of Roman Thrace», 18/10/2018. Μὲ βάση τὸ φυλλάδιο τῶν περιλήψεων: «it is proposed to identify the Corpilans' pass with the river Kompsatos in the region of Polyanthos. It is also accepted that the Sapaean's pass must be identified with the gorge and the valley of the Nestos, which together with the fortresses on either side of Nestos and on the hills of Xanthi constitute a unique fortification complex in the country of the Sapaean». Ἡ ἀξιολόγηση τῆς πρότασης αὐτῆς θὰ πρέπει νὰ ἀναμεινὴ τὴν παρουσίαση τῶν σχετικῶν ἐπιχειρημάτων σὲ κάθε περίπτωση, ἢ τοποθέτηση τῶν στενῶν τῶν Κορπίλων στὴν περιοχή τοῦ Πολυάνθου εἶναι ἡ δυτικότερη προταθεῖσα μέχρι σήμερα.

έναντίον του Ουόλσωνος – τὸ ἕνα ἀνατολικά του Ἑβρου ποταμοῦ καὶ τὸ ἄλλο στὴν περιοχή τῶν Τεμπύρων (βλ. ἐνότητα 1)– καὶ τῶν δύο στενῶν τῆς ἀφήγησης του Ἀππιανοῦ – τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων, λίγο πρὶν τὸ Σέρρειο ἀκρωτήριο, καὶ τὰ στενὰ τῶν Σαπαίων δυτικότερα–, ἡ μόνη ταύτιση ποὺ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ πιθανὴ εἶναι αὐτὴ μεταξὺ τῶν στενῶν circa Τεμπρυγα τοῦ Λιβίου καὶ τῶν στενῶν τῶν Κορπίλων τοῦ Ἀππιανοῦ, ἀφοῦ μόνον αὐτὰ βρίσκονταν πλησίον τοῦ Ἑβρου ἀλλὰ δυτικὰ τοῦ ποταμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ Ἀππιανοῦ, τέλος, προκύπτει πὼς στὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων – ὅπως καὶ ἡ εὐρύτερη περιοχή, στὴν ὁποία μπορεῖ νὰ χωροθετηθεῖ ἡ δρᾶση τοῦ φύλου αὐτοῦ– εἶχαν περιέλθει ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Σαπαίων.

5. Οἱ στρατηγίες τῆς Θράκης στὸν κατάλογο τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου

Ἀκολουθεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου, ποὺ χρονολογεῖται σὲ γενικὲς γραμμὲς στὶς ἀρχὲς τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.³⁴ Στὸν κατάλογο τῶν στρατηγιῶν τῆς Θράκης, ποὺ ὁ Γεωγράφος εἰσάγει μεταξὺ τῶν πόλεων τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν πόλεων τῆς ἐνδοχώρας, ἀναφέρονται συνολικὰ δεκατέσσερις στρατηγίες ἀπὸ αὐτές, ἡ στρατηγία τῆς Κορπιλικῆς ἀναφέρεται ὡς συνορεύουσα μὲ τὴ Σαπαϊκὴ στὰ δυτικά, τὴν Καινικὴ στὰ ἀνατολικά καὶ τὴ Βεννικὴ ἢ τὴ Σαμαϊκὴ στὰ βόρεια.³⁵ Ἡ μαρτυρία τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου ἀποτελεῖ καὶ τὴν τελευταία περὶ Κορπιλικῆς καὶ Κορπίλων γενικότερα σωζόμενη ἀναφορά.

Οἱ στρατηγίες τῆς Θράκης καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ θέματα ποὺ σχετίζονται μὲ αὐτές – ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή τους στὶς πηγὲς περὶ τὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ., τὴν ἐξελικτικὴ τους πορεία καὶ τὴν ὀριστικὴ τους κατάργηση στὸ πλαίσιο τῆς ριζικῆς

34. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ καταλόγου, βλ. σημ. 37.

35. Βλ. Πτολεμ., *Γεωγραφικὴ ὑφήγησις* 3.11.8-10 (τῆς ἐκδ. Stückelberger καὶ Graβhoff): *Στρατηγίαι δὲ εἰσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ πρὸς μὲν ταῖς Μυσίαις καὶ περὶ τὸν Αἴμον τὸ ὄρος ἀρχομένοις ἀπὸ δυσμῶν Δανθηλητικὴ, Σαρδική, Οὐσδικησικὴ, Σελλητικὴ. Πρὸς δὲ τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ὁμοίως στρατηγίαι Μαιδική, Δροσικὴ, Κοιλητικὴ, Σαπαϊκὴ, Κορπιλικὴ, Καινικὴ· καὶ ὑπὲρ μὲν τὴν Μαιδικὴν Βεσσικὴ, ὑφ' ἣν Βεννικὴ, εἶτα Σαμαϊκὴ. Παρὰ δὲ τὴν ἀπὸ Περίνθου πόλεως μέχρις Ἀπολλωνίας παράλιον ἢ Ἀστικὴ στρατηγία. Ὁ τρόπος ποὺ ἀναφέρονται οἱ στρατηγίες στὸν κατάλογο τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου δὲν ἐπιτρέπει βεβαιότητα ὡς πρὸς τὴν κείμενη στὰ βόρεια τῆς Κορπιλικῆς στρατηγία (Βεννικὴ ἢ Σαμαϊκὴ). Ἡ γειτνίαση Κορπιλικῆς καὶ Βεννικῆς βρῖσκει ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα στὸ χωρίο τοῦ Στράβωνος, ποὺ ἀναλύθηκε πιὸ πάνω ὁ Fol, ἐν τούτοις, υποστηρίζει τὴ γειτνίαση Κορπιλικῆς-Σαμαϊκῆς, βλ. Fol 1975, 85.*

διοικητικής αναδιάρθρωσης της έπαρχίας Θράκης που προώθησε ο αυτοκράτορας Τραϊανός στις αρχές του 2ου αί. μ.Χ.– άπασχόλησαν συχνά την έρευνα. Καί αυτό γιατί οί στρατηγίες φαίνεται πως άποτέλεσαν, τουλάχιστον για τὸ διάστημα τῶν δύο περίπου αιώνων κατά τὴ διάρκεια τῶν ὁποίων τεκμαίρεται ἡ παρουσία τους, τὴ βάση τῆς διοικητικῆς ὀργάνωσης τῆς θρακικῆς ἔνδοχώρας, κατ' ἀρχὰς στὸ πλαίσιο τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου καὶ ἀπὸ τὸ 46 μ.Χ. στὸ πλαίσιο τῆς ρωμαϊκῆς έπαρχίας. Παρὰ τὸ ἔνδιαφέρον τῆς έρευνας, ἔν τούτοις, καὶ πρωτίστως λόγω τῆς ἔνδειας τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν, πολλὰ ἀπὸ τὰ θέματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἱστορία τοῦ θεσμοῦ παραμένουν ἀνοιχτά.³⁶

Ὁ κατάλογος τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου κατέχει ξεχωριστὴ θέση μεταξὺ τῶν διαθέσιμων στὴν έρευνα πηγῶν. Παρὰ τὴν ἀβεβαιότητα ποὺ ὑφίσταται ὡς πρὸς τὸ ἀκριβὲς χρονολογικὸ του πλαίσιο,³⁷ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ μᾶλλον

36. Για τὰ θέματα αὐτά, βλ. Parissaki 2009 καὶ 2013, ὅπου παρουσιάζονται ὅλες οἱ σχετικὲς μὲ τὸ θέμα μαρτυρίες καὶ σημειώνεται ἡ προγενέστερη βιβλιογραφία· για τὰ νεώτερα δεδομένα τῆς έρευνας, βλ. τὴν ἐπόμενη σημείωση.

37. Σὲ γενικὲς γραμμές, ὁ θεσμὸς φαίνεται πως γνώρισε τρεῖς φάσεις. Ἡ πρώτη τοποθετεῖται στὰ χρόνια τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου καὶ ἡ ὑπαρξὴ της δὲν ἔχει μέχρι στιγμῆς ἀμφισβητηθεῖ ἀπὸ κανέναν μελετητή. Ἡ δευτέρα ἀνήκει στὰ χρόνια μετὰ τὴν ἐπαρχιοποίηση τῆς Θράκης, καὶ χαρακτηρίζεται οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὴν αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατηγιῶν, τόσο λόγω τοῦ κατακερματισμοῦ τους ὅσο καὶ λόγω τῆς ἔνταξης νέων ἔδαφῶν στὴν ἐπαρχία Θράκης. Στὴ μελέτη μας (Parissaki 2009 καὶ 2013) ὑποστηρίχθηκε πως ἡ φάση αὐτὴ διήρκησε μέχρι τοὺς Φλαβίους, ὅποτε εἰσήχθη ἡ διαίρεση ποὺ ἀντανάκλα ὁ κατάλογος τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου· κατὰ τὴν ἄποψη αὐτῆ, ὁ κατάλογος τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ τὴ μοναδικὴ διαθέσιμη στὴν έρευνα πηγή για τὴν τρίτη καὶ τελευταία περίοδο τοῦ θεσμοῦ, ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Φλαβίων μέχρι καὶ τὴν ἴδρυση τῶν πόλεων τῆς θρακικῆς ἔνδοχώρας ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ. Ἀλλὰ ἡ ἐπιβεβαιωθεῖσα ἀπὸ τὸν Sharankon συνένωση τῶν δύο ἐπιγραφῶν *IGBulg* 1115 (=5478) καὶ 1116 (=5479), ποὺ ἀναφέρουν στρατηγίες τῆς δευτέρης περιόδου ἀλλὰ χρονολογοῦνται ἐπὶ Τραϊανοῦ, ὀδήγησε τὸν Βούλγαρο ἐπιγραφικὸ στὸ καθ' ὅλα εὐλόγο συμπέρασμα πως ἡ δευτέρα περίοδος διατηρήθηκε ἔν πολλοῖς μέχρι καὶ τὶς αρχές τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ. Για τὴ συγκόλληση καὶ τὶς συνέπειες ποὺ αὐτὴ ἔχει για τὴν ἱστορία τοῦ θεσμοῦ, βλ. Sharankon 2015 καὶ 2016. Ὁ Sharankon, ἔν τούτοις, δὲν ἐπισημαίνει οὔτε καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὰ σοβαρὰ προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ στὴν ἀποκατάσταση αὐτῆ ὁ κατάλογος τῶν στρατηγιῶν τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου· γιατί σὲ κάθε περίπτωση, καὶ παρὰ τὶς σοβαρὲς δυσκολίες ποὺ ὑπάρχουν

σαφές πώς αντιπροσωπεύει την τελευταία φάση στην ιστορία του θεσμού της στρατηγίας πριν την έδραϊωση των πόλεων της ενδοχώρας επί Τραϊανού και Άδριανού. Και παρά τις σημαντικές αμφιβολίες που υφίστανται ως προς τη χωροθέτηση των στρατηγιών, αφού πολλές από αυτές αναφέρονται για πρώτη και μοναδική φορά, ή προσπάθεια αυτή δεν είναι απολύτως απονενομημένη, αν ληφθούν υπ' όψιν οι ακόλουθες παρατηρήσεις:

— Άν και στο συγκεκριμένο χωρίο δεν αναφέρονται συντεταγμένες, ο κατάλογος εμφανίζεται οργανωμένος με τις δεκατέσσερις στρατηγίες να χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες, που αναφέρονται με συγκεκριμένη σειρά από τα δυτικά προς τα ανατολικά και από τα βόρεια προς τα νότια. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει τις στρατηγίες κατά μήκος του Αΐμου (Δανθηλητική, Σαρδική, Ούσδικησική, Σελλητική), ή δεύτερη τις στρατηγίες κατά μήκος των συνόρων προς τη Μακεδονία και προς το Αίγαίο πέλαγος (Μαιδική, Δροσική, Κοιλητική, Σαπαϊκή, Κορπλική, Καινική), ή τρίτη τις στρατηγίες ανάμεσα στις δύο αυτές ενότητες (Βεσική, Βενική και Σαμαϊκή), ενώ την τελευταία ομάδα αντιπροσωπεύει η στρατηγία της Άστικής στο ανατολικότατο άκρο της επαρχίας. Η στρατηγία αυτή είναι και η μόνη της οποίας η έκταση προσδιορίζεται ως καλύπτουσα την έντυπωσιακή απόσταση από τα βόρεια όρια της χώρας της Περίνθου μέχρι την Άπολλωνία στη δυτική ακτή του Εύξεινου Πόντου.³⁸

— Ίδιαίτερα πολύτιμη για την τοποθέτηση επί χάρτου των στρατηγιών του Κλαυδίου Πτολεμαίου είναι και η προφανής ονοματολογική σύνδεση πολλών έξ αυτών με γνωστά θρακικά έθνωνύμια. Η παρατήρηση αυτή ισχύει μετά βεβαιότητα για τις στρατηγίες της Δανθηλητικής (Δανθηλητες/Δενθελήτες), Σαρδικής (Σέρδοι), Μαιδικής (Μαΐδοι), Κοιλητικής (Κοιλαλήτες), Σαπαϊκής (Σαπαΐοι), Κορπλικής (Κορπίλοι), Καινικής (Καινοί), Βεσικής (Βέσσοι), Βενικής

όσον αφορά την ακριβή χρονολόγησή του, ο κατάλογος αποτελεί μια από τις σοβαρότερες διαθέσιμες στην έρευνα μαρτυρίες για την ιστορία του θεσμού στη Θράκη και δεν μπορεί να αγνοηθεί.

38. Ουδείς μελετητής έχει αμφισβητήσει μέχρι σήμερα πώς ή σειρά αναφοράς των στρατηγιών στο έργο του Κλαυδίου Πτολεμαίου αντανακλά την πραγματική τους γεωγραφική χωροθέτηση, βλ. ένδεικτικά Delev 2009, 245 («in the text of Ptolemy the strategies are listed following a definite and explicitly mentioned order, which should have been helpful in the attempt to arrange them on the map»). Μια σχετική ασάφεια προκαλούν μόνο οι εκφράσεις *ὑπερ μὲν τὴν Μαιδικήν* για τὸν προσδιορισμὸ τῆς Βεσικής, καὶ *ὑφ' ἧν [ἔνν. Βεσικήν]* για τὸν προσδιορισμὸ τῆς Βενικής.

(*Βέννοι),³⁹ και Ἀστικῆς (Ἀστές). Λιγότερο ἀσφαλεῖς ἕως καὶ ἀπόλυτα ἀβέβαιοι εἶναι οἱ συσχετισμοὶ ποὺ ἔχουν κατὰ καιροὺς προταθεῖ γιὰ τὶς στρατηγίες τῆς Οὐσδικησικῆς, Σελλητικῆς, Δροσικῆς καὶ Σαμαϊκῆς.⁴⁰

— Ἡ περιγραφή τῆς στρατηγίας τῆς Ἀστικῆς ἐπιτρέπει τὴ διαπίστωση πὼς οἱ στρατηγίες τοῦ συγκεκριμένου καταλόγου ὑπῆρξαν μεγάλες σὲ ἔκταση διοικητικὲς ὀντότητες.⁴¹ Δύο ἀπὸ τὶς στρατηγίες, ἔξ ἄλλου, ἡ Δενθελητικὴ καὶ ἡ Σελλητικὴ, ὑφίσταντο κατὰ τὴν προγενέστερη περίοδο τοῦ πελατιακοῦ βασιλείου ὡς ὑποδιαίρεσεις: Δενθελητικὴ πεδίασια καὶ Σελλητικὴ ὄρεινή.

Συμπερασματικά, καὶ μὲ βάση τὸν προφανῆ συσχετισμὸ Κορπίλων καὶ Κορπιλικῆς, ὁ κατάλογος τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου ἐπιβεβαιώνει τὴ χωροθέτηση τοῦ φύλου κατὰ μῆκος τοῦ βορείου Αἰγαίου καὶ τὴ γειτνίαση τόσο μὲ τοὺς κείμενους πρὸς τὰ δυτικὰ Σαπαίους ὅσο καὶ μὲ τοὺς κείμενους πρὸς τὰ ἀνατολικά Καινοῦς.

6. Ἡ χωροθέτηση Κορπίλων καὶ Κορπιλικῆς

Ἀπὸ τὶς πληροφορίες τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καθίσταται σαφές πὼς Κορπίλοι καὶ Κορπιλικὴ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὸν κατώτατο ροῦ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ καὶ τῶν ἐκβολῶν του. Ἀλλά, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ποὺ προηγήθηκε, οἱ σχετικὲς ἀναφορὲς παραπέμπουν καὶ στὶς δύο ὄχθες τοῦ ποταμοῦ. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ ἀντανακλάται καὶ στὶς ἀπόψεις τῶν σύγχρονων μελετητῶν, ὀρισμένοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους χωροθετοῦν φύλο καὶ στρατηγία στὴ δυτικὴ/δεξιὰ ὄχθη, ὀρισμένοι στὴν ἀνατολική/ἀριστερὴ καὶ ἄλλοι σὲ ἀμφοτέρες.

Στὴ δυτικὴ/δεξιὰ ὄχθη τοῦ Ἐβρου χωροθέτησαν Κορπίλους καὶ Κορπιλικὴ οἱ Detschew, Geron καὶ Fol. Ὁ Fol, μάλιστα, περιέγραψε τὴν ἔκταση τῆς

39. Βλ. σημ. 18.

40. Καὶ ἡ σύνδεση αὐτὴ εἶναι ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν μελετητῶν, βλ. ἐνδεικτικὰ Delev 2009, 245 («it is clear that most of the strategies were named after Thracian tribes; it could therefore be presumed that their different territories coincided at least partially with those occupied by the respective tribes at the time when they fell under Roman domination»). Συσχετισμοὶ μὲ συγκεκριμένα φύλα, λιγότερο ἢ περισσότερο ἐπισφαλεῖς κατὰ περίπτωσι, ἔχουν κατὰ καιροὺς προταθεῖ καὶ γιὰ τὶς ὑπόλοιπες στρατηγίες, βλ. ἐνδεικτικὰ Δροσικὴ/Δερσαῖοι.

41. Ὡς ἔμμεσες ἐνδείξεις τῆς ἔκτασης τῶν στρατηγιῶν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἡ ὑπαρξὴ τεσσάρων μόλις στρατηγιῶν γιὰ ὅλο τὸ μῆκος τοῦ Αἴμου ἀπὸ τὰ σύνορα Θράκης-Μοισίας μέχρι καὶ τὸν Εὔξεινο Πόντο ὅσο καὶ οἱ ἴδιες οἱ ὀνομασίαι τῶν στρατηγιῶν ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ μεγάλα φυλετικὰ σύνολα, π.χ. Μαιδική, Βεσσιική, κτλ.

στρατηγίας με μεγαλύτερη ακρίβεια, χωροθετώντας την από τη Βιστονίδα λίμνη και τις έκβολές του Έβρου στα νότια μέχρι τη γραμμή Zlatograd-Διδυμότειχο στα βόρεια.⁴² Για τους Mihailov, Jones και Tacheva, η κοιτίδα των Κορπίλων και η στρατηγία της Κορπιλικής βρίσκονταν πράγματι στην περιοχή του κάτω ροῦ, αλλά ανατολικότερα, πρωτίστως βορείως της Αΐνου.⁴³ Τη σαφή χωροθέτηση Κορπίλων και Κορπιλικής στο τμήμα ανατολικά του ποταμού, έξω άλλου, πρότεινε και ο Delev.⁴⁴ Πρὸς ἐνίσχυση τῆς ταύτισης αὐτῆς, ὁ Delev ἀναφέρει καὶ τὴ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος περὶ Κορπιλικῆς/πρώην Ἀψυνθίδας (βλ. ἐνότητα 2).

Ἡ τάση χωροθέτησης τοῦ φύλου καὶ τῆς στρατηγίας καὶ στὶς δύο ὄχθες τοῦ Έβρου ποταμοῦ διακρίνεται με μεγαλύτερη σαφήνεια στὴν πρόταση τοῦ Σαμοθράκη, ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς Κορπίλους ἀρχαῖο λαὸ τῆς Θράκης, ὁ ὁποῖος κατοικοῦσε «ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν ὑπωρειῶν τῆς Ῥοδόπης, μεταξὺ τοῦ Έβρου

42. Detschew 1976, λ. Κορπίλοι («vom Bistonischen See bis zur Mündung des Hebros»· Gerov 1978, 7 (415), ποὺ ἀναφέρει τοὺς Κορπίλους «на запад от долното течение на Марица» («στα δυτικά του κάτω ροῦ τοῦ Έβρου ποταμοῦ»)· καὶ Fol 1975, 86. Ἡ γραμμή Zlatograd πρὸς Διδυμότειχο ἀντιστοιχεῖ σὲ γενικὲς γραμμὲς στα σημερινὰ ἑλληνο-βουλγαρικὰ σύνορα.

43. Mihailov 1967, 39-40· Jones 1971, 13· Tacheva 2000, 42. Ὁ Mihailov σημειώνει πὺς τόσο τὸ φύλο, ὅσο καὶ ἡ στρατηγία θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴν περιοχή τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Έβρου, στὴν ἐνδοχώρα βορείως τῆς Αΐνου («по долна Марица над Енос»), τοποθετώντας τοὺς εὐρισκόμενους στα δυτικά τῶν Κορπίλων Σαπαίους στὴν ἐνδοχώρα τῶν Ἀβδήρων καὶ τῆς Μαρωνείας (Mihailov 1967, 40). Για τὴν Tacheva, φύλο καὶ στρατηγία ἐκτείνονται «на запад край долното течение на Хеброс и на изток до реката Мелас» («πρὸς τὰ δυτικά μέχρι τὸν κάτω ροῦ τοῦ Έβρου καὶ πρὸς τὰ ἀνατολικά μέχρι τὸν Μέλανα ποταμό») καὶ φαίνεται νὰ υἱοθετεῖ τὴν ἄποψη τοῦ Venedikov πὺς οἱ Κορπίλοι ἐπεκτάθηκαν πρὸς τὰ ΝΑ καὶ ἔφθασαν μέχρι τὸ ὕψος τῆς θρακικῆς Χερσονήσου μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κότυος Α΄. Σὲ παλαιότερη μελέτη (Tacheva 1983, 6), σημείωνε πὺς ἡ Τραϊανούπολις ἰδρύθηκε στα ἐδάφη τῆς Κορπιλικῆς στρατηγίας.

44. Delev 2009, 246-247: «they [sc. the Corpili] must have occupied therefore the left bank of the Lower Hebros between Aenus and Cypsela and the limited hinterland to the Melas gulf, or the lands previously ascribed to the Paeti (Hdt. 7.110; Arr. Anab. 1.11.4) and Melanditi (Xen. Anab. 7.2.32). It remains uncertain whether they also occupied the opposite right bank of the river, or its stream and the adjoining marshlands served as a natural western frontier for both the tribal territory of the Corpili and the homonymous strategy».

πρὸς ἀνατολὰς καὶ τῶν Κικόνων πρὸς δυσμάς» (1963, 314, λ. Κορπίλοι), χωροθετώντας τους σαφῶς δυτικά τοῦ ποταμοῦ. Στὸ ἴδιο λῆμμα προσθέτει πὼς «ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Στράβωνος Κορπιλικὴ ἐκαλεῖτο καὶ ἡ παλαιὰ Ἀψυνθίς χώρα περὶ τὴν Αἴνον, ἐκτεινομένη μεταξὺ Ἐβρου καὶ Μέλανος κόλπου καὶ καταλήγουσα εἰς τὸ Σαρπηδόσιον ἀκρωτήριον (νῦν Γκρέμια)». Τὴν ἴδια χωροθέτηση ἐπαναλαμβάνει καὶ στὸ περὶ Κορπιλικῆς λῆμμα, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει «χώρα τῆς μεσημβρινῆς Θράκης, ἡ παλαιότερον Ἀψυνθίς καλουμένη» (1963, 314, λ. Κορπιλική· πρβλ. καὶ 1963, 84, λ. Ἀψινθιάς, Ἀψινθίς: «οὕτω ἐκαλεῖτο ἡ περὶ τὴν Αἴνον παραλία, ἡ μετὰ ταῦτα ὀνομασθεῖσα Κορπιλική»). Γιὰ τὸν Σαμοθράκη, κατὰ συνέπεια, οἱ Κορπίλοι ὡς φύλο ἐτοποθετοῦντο δυτικά τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἐβρου, ἐνῶ ἡ Κορπιλική, ἀναφερόμενη ὡς χώρα, καὶ στὶς δύο ὄχθες.

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ποῦ προηγήθηκε καθίσταται σαφές πὼς τὰ δύο σταθερὰ σημεῖα γιὰ τὴ χωροθέτηση τῶν Κορπίλων καὶ τῆς ὁμώνυμης στρατηγίας εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ Αἴνος μὲ τὴ χώρα τῆς στὴν ἀνατολική/ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, ἀφ' ἑτέρου τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων, στενὰ ποῦ ἡ συντριπτικὴ πλειονότητα τῶν ἐρευνητῶν τοποθετεῖ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Μάκρης, σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ δυτικὴ/δεξιὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Τὸ γεγονός, ἐξ ἄλλου, πὼς τὰ στενὰ αὐτὰ ἀναφέρονται κατὰ τὴν περιγραφὴ τῆς πορείας τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ στὴ Θράκη τὸ 42 π.Χ., ἐνῶ ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος ἐμφανίζεται ὡς κατὰ τι νεώτερη, ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεση πὼς ὁ φυσικὸς χώρος τῶν Κορπίλων ἐπεκτάθηκε σταδιακὰ καὶ πὼς, τούλάχιστον κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ., οἱ Κορπίλοι δροῦσαν πράγματι καὶ στὶς δύο ὄχθες τοῦ ποταμοῦ. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ μοιάζει νὰ ἀντίκειται στὴν ἀντίληψη πὼς οἱ ποταμοὶ λειτουργοῦσαν, ἰδιαίτερα σὲ περιοχὲς πεδινές, ὡς πρώτης τάξεως ὀριοθετικὰ σημεῖα.⁴⁵ Ἀλλὰ ἡ ἐπέκταση τῶν Κορπίλων καὶ τῆς

45. Περιοριζόμενοι στὴ Θράκη, σημειώνεται πὼς σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις ἀναφέρονται φύλα ὡς δρώντα καὶ διοικητικὲς ὀντότητες ὡς ἐκτεινόμενες ἐκατέρωθεν ἐνὸς ποταμοῦ· βλ. ἐνδεικτικὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος (7.3.13) γιὰ τὶς συχνὲς μεταναστάσεις τῶν Γετῶν ἔνθεν κάκειθεν τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ, τὴ μαρτυρία τοῦ ἰδίου (7, ἀπ. 36) πὼς ὁ Στρυμῶν ἔρρεε διὰ Μαίδων, ἀλλὰ καὶ τὴν περίπτωσι τῆς ρωμαϊκῆς Οὐλπίας Τοπέιρου ποῦ, ἂν καὶ εὐρισκόμενη στὴν δεξιὰ/δυτικὴ ὄχθη τοῦ Νέστου ποταμοῦ, ἤλεγχε μιὰ μεγάλη σὲ ἔκταση χώρα ποῦ κατὰ κύριο λόγο ἐκτεινόταν στὴν πεδιάδα ἀνατολικά τοῦ ποταμοῦ, βλ. *I.Thrac.Aeg.* σσ. 264-265. Γιὰ τὴν ἐπέκταση τῆς χώρας τῆς Αἴνου καὶ στὴ δεξιὰ/δυτικὴ ὄχθη τοῦ Ἐβρου, βλ. τὴ σχετικὴ μαρτυρία τοῦ Τίτου Λίβιου (ἐνότητα 1) ἀλλὰ καὶ τὴν προταθεῖσα ἀπὸ τοὺς Jeanne καὶ Louis Robert συμπλήρωση

Κορπιλικής στρατηγίας και πέραν του φυσικού όριου που προσφέρει ο Έβρος ποταμός δεν θα πρέπει να θεωρείται άπιθανη, αφού συνάδει και με τις μαρτυρίες των αρχαίων συγγραφέων. Σε κάθε περίπτωση, η κοιτίδα των Κορπίλων και ο κύριος όγκος της Κορπιλικής στρατηγίας θα πρέπει να τοποθετηθεί στην άριστερή/άνοτιο κρητική και όχι στη δυτική/δεξιά όχθη του Έβρου ποταμού, όχι μόνο γιατί η ταύτιση των στενών των Κορπίλων παρέχει ένα σαφές τοπογραφικό σημείο, αλλά πρωτίστως γιατί η παρουσία της Κορπιλικής στρατηγίας μεταξύ Σαπαϊκής και Καινικής, που μετά βεβαιότητα πρέπει να τοποθετηθεί βορείως της Χερσονήσου, δεν αφήνει επαρκές περιθώριο επέκτασης στην άνοτιο κρητική πλευρά.

Συνοψίζοντας τα μέχρι στιγμής δεδομένα, η στρατηγία της Κορπιλικής θα πρέπει κατά την άποψή μας να τοποθετηθεί στον χώρο από τα στενά των Κορπίλων (στενά στην ευρύτερη περιοχή της Μάκρης) και τα Ζωναία όρη (τ. Tsoran-Dag) στα δυτικά μέχρι πιθανώς τον Έβρο ποταμό στα άνοτιο κρητικά ή και πέραν του Έβρου ποταμού μέχρι και τα άνοτιο κρητικά της Αΐνου, ίσως μέχρι το ύψος της Σαρπηδονίας άκρας, όπως άναφέρει και ο Σαμοθράκης. Προς τα νότιο η στρατηγία θα έβαινε κατά μήκος της αΐγαιακής άκτογραμμής.⁴⁶ Πολύ δυσκολότερος είναι ο προσδιορισμός του βορείου συνόρου, καθ' όσον αυτός συνδέεται με το ιδιαίτερα άκανθώδες θέμα της έκτασης των στρατηγιών του καταλόγου του Κλαυδίου Πτολεμαίου.

7. Από τη στρατηγία της Κορπιλικής στην Τραϊανούπολη

Στην έρευνα έχει κατά καιρούς διατυπωθεί η άποψη πώς η έδρα της στρατηγίας θα πρέπει να άναζητηθεί στη θέση της μεταγενέστερης Τραϊανούπόλεως, ή όποια, όπως δηλώνει το όνομά της, ιδρύθηκε από τον Τραϊανό (97-117 μ.Χ.) σε θέση που ταυτίζεται σήμερα με τον αρχαιολογικό χώρο νοτίως της κοινότητας Λουτρού, στο 160 χλμ. της έθνικής όδοϋ Άλεξανδρουπόλεως-Φερρών.⁴⁷ Η άποψη αυτή στηρίζεται πρωτίστως στη γεωστρατηγική σημασία που κατέχει η θέση για τον έλεγχο της Έγνατίας όδοϋ και της καθέτου που βάνει κατά

του όνοματος της πόλεως αυτής σε προερχόμενο από την περιοχή των Φερρών μιλιάριο του 235-238 μ.Χ., βλ. *I.Thrac.Aeg.* E454.

46. Έννοείται πώς θα πρέπει να έξαιρεθεί η χώρα της σαμοθρακικής Περαιάς, που κατά την περίοδο αυτή εκτεινόταν πιθανότατα στην περιοχή των Τεμπύρων (σημ. Άλεξανδρούπολη), βλ. Parissaki 2018 για τη σχετική άνάλυση.

47. Για την Τραϊανούπολη, βλ. *I.Thrac.Aeg.* σσ. 531-569, με προγενέστερη βιβλιογραφία.

μήκος τῆς δεξιᾶς/δυτικῆς ὄχθης τοῦ Ἐβρου, συνδέοντας τὴν *via Egnatia* μὲ τὴν *via Diagonalis* τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας, ἀλλὰ καὶ στὰ παράλληλα ἔδρας στρατηγιῶν/πόλεων Τραϊανου.⁴⁸ Ὅσον ἀφορᾷ στὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν θέση ἀρχαιολογικὰ κατάλοιπα τῆς προ-ρωμαϊκῆς περιόδου, αὐτὰ παραμένουν πενιχρά. Πολὺ περιορισμένες παραμένουν καὶ οἱ γνώσεις μας γιὰ τὸν ἀρχαιολογικὸ χάρτη τῆς περιοχῆς γενικότερα.⁴⁹

Ἀπὸ τὶς 78 ἐπιγραφές πού περιέχονται στὸ Σύνταγμα τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θράκης τοῦ Αἰγαίου ὡς προερχόμενες ἀπὸ τὸν νομὸ Ἐβρου (*I.Thrac.Aeg.* E400-E477), καὶ ἐξαιρώντας ὅσες συνδέονται μὲ τὰ πολίσματα τῆς σαμοθρακικῆς Περαιᾶς καὶ τὸν Δορίσκο, μόλις τρεῖς φαίνεται πὼς προέρχονται ἀπὸ ἐδάφη ἐκτὸς ἑλληνικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ χρονολογούνται στὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῶν δύο ρωμαϊκῶν πόλεων τῆς περιοχῆς, τῆς Τραϊανουπόλεως καὶ τῆς Πλωτινοπόλεως. Δύο ἀπὸ αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ τὸ βόρειο τμῆμα τοῦ νομοῦ Ἐβρου, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Διδυμοτείχου, πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς Πλωτινοπόλεως, καί, κατὰ συνέπεια, ἴσως ἔξω ἀπὸ τὸν χῶρο δράσης τῶν Κορπίλων. Πρόκειται γιὰ τὸ ἐπιτύμβιο ἐνὸς μισθοφόρου ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα, πού χρονολογεῖται στὸ πρῶτο μιστὸ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. (*I.Thrac.Aeg.* E465) καὶ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τοῦ βασιλέως Κότυος Ζ' (περ. 42-31 π.Χ.), υἱοῦ τοῦ Ἐρασκουπόρεως, πού μαρτυρᾷ πὼς στὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. στὴν περιοχὴ δραστηριοποιούνταν οἱ βασιλεῖς τῆς Σαπαϊκῆς δυναστείας (*I.Thrac.Aeg.* E458). Ἀπὸ τὸ νότιο τμῆμα τοῦ νομοῦ καὶ τὴν περιοχὴ τῶν Φερῶν προέρχεται ἡ ἐπιγραφή *I.Thrac.Aeg.* E453, πού χρονολογεῖται στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Νέρωνα καί, συγκεκριμένα, στὸ διάστημα μεταξὺ 13 Ὀκτωβρίου τοῦ 59 καὶ 12 Ὀκτωβρίου τοῦ 63 μ.Χ.: κατὰ συνέπεια, μετὰ τὴν ἐπαρξιοποίησή τῆς Θράκης τὸ 46 μ.Χ. ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὴν κατάργησή τῶν στρατηγιῶν. Ἀναφέρεται σὲ ἔργα ὁδοποιΐας, τὰ ὁποῖα ἔγιναν μὲ πρωτοβουλία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐπιτρόπου καὶ μὲ ἀφετηρία τὴν Πέρινθο. Ἡ ἀναφορά τοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἡ σπάνια γιὰ τὴν περιοχὴ χρῆση τῆς λατινικῆς γλώσσας μαρτυροῦν τὶς περιορισμένες ἀρμοδιότητες τοῦ τοπικοῦ στρατηγοῦ, τούλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ στὴ λειτουργία τῆς Ἐγνατίας.⁵⁰

48. Μιὰ πιθανὴ περίπτωση συνέχειας μεταξὺ ἔδρας στρατηγίας καὶ πόλεως τοῦ Τραϊανου ἀποτελεῖ ἡ Τόπειρος, βλ. σχετικὰ Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση.

49. Ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν περιοχὴ τῆς Τραϊανουπόλεως φαίνεται πὼς προέρχεται ἀργυρὸ τετράδραχμο Θάσου τοῦ 2ου αἰ. π.Χ., βλ. *I.Thrac.Aeg.* 532 σημ. 1. Γιὰ μιὰ σύντομη καὶ συνοπτικὴ ἀποτύπωση τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χάρτη τῆς περιοχῆς, βλ. ἐνότητα 9.

50. Ἡ προερχόμενη ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ οἰκισμοῦ Παλαγιά καὶ χρονολογούμενη

8. Φυλετικοί συσχετισμοί στην περιοχή του κάτω ροῦ τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ

Τὸ σύντομο τῆς ἱστορικής παρουσίας τῶν Κορπίλων ἀλλὰ καὶ ἡ χωροθέτησή τους στὴν πεδιάδα τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ, σὲ μιὰ περιοχὴ ὅπου οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς τοποθετοῦν τὴ δρᾶση καὶ ἄλλων φύλων, ἐγείρουν εὐλογα – ἂν καὶ ἀβέβαια ὡς πρὸς τὴν ἀπάντησή τους – ἐρωτήματα τόσο ὡς πρὸς τὶς ἱστορικές συγκυρίες τῆς ἀνάδειξής τους, ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὶς σχέσεις καὶ τοὺς πιθανοὺς δεσμοὺς μεταξὺ τῶν φύλων αὐτῶν. Στὰ χωρία ποὺ ἀναλύθηκαν πιὸ πάνω, οἱ Κορπίλοι συσχετίζονται μὲ φύλα τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν ἀλλὰ καὶ τῶν προγενέστερων χρόνων, χωρὶς νὰ εἶναι πάντα σαφές ἂν οἱ συσχετισμοὶ αὐτοὶ ἀντανაკλοῦν κάποια φυλετικὴ συγγένεια καὶ μετεξέλιξη ἢ ὀφείλονται ἀπλῶς στὴ μεταξὺ τους γεωγραφικὴ γειτνίαση.

Στὴν ἐπίθεση τοῦ 188 π.Χ., ὅπως αὐτὴ περιγράφεται ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο καὶ μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀποδοχῆς τῆς διόρθωσης τῆς γραφῆς Coreli τῶν χειρογράφων, οἱ Κορπίλοι ἐμφανίζονται νὰ συμπράττουν μὲ τοὺς Ἄστους, τοὺς Καινοὺς καὶ τοὺς Maduateni.⁵¹ Ὅπως ἀναφέρθηκε καὶ πιὸ πάνω, ὁ συσχετισμὸς αὐτὸς δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀντανაკλᾷ μιὰ χαλαρὴ μεταξὺ τους γεωγραφικὴ συνάφεια, ἀφοῦ δύο ἀπὸ τὰ φύλα αὐτὰ μετὰ βεβαιότητος (Ἄστες καὶ Καινοί) καὶ τὸ τρίτο πιθανότατα (Maduateni) χωροθετοῦνται στὴ Θράκη ἀνατολικῶς τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ. Στὰ δύο χωρία τοῦ Στράβωνος, οἱ Κορπίλοι συσχετίζονται μὲ τοὺς Βρέννους, τοὺς Βέσσους, τοὺς Ὀδρῦσες καὶ τοὺς Σαπαίους, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς Ἀψινθίους. Ὁ συσχετισμὸς μὲ τοὺς Ἀψινθίους ἀντανაკλᾷ πιθανότατα τὴν ἐπέκταση τοῦ χώρου δρᾶσης τῶν Κορπίλων πρὸς τὰ ἀνατολικά· εἶναι πιθανὸ Κορπίλοι καὶ Ἀψίνθιοι νὰ μὴν συνυπῆρξαν χρονολογικά. Ὁ συσχετισμὸς μὲ τοὺς Βρέννους, τοὺς Βεσσούς καὶ τοὺς Σαπαίους, ἀντιθέτως, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀντανაკλᾷ κάποιες εὐρύτερες φυλετικὲς περιοχὲς καὶ συνεργασίες στὸ πλαίσιο τοῦ πελατειακοῦ βασιλείου τῆς Θράκης.⁵² Ἄμεση γεωγραφικὴ γειτνίαση ἀλλὰ καὶ πολιτικὴ συνάφεια μὲ τοὺς Σαπαίους παραδίδει καὶ ἡ ἀφήγηση

στὸν 1ο-2ο αἰ. μ.Χ. ἐπιγραφή *I.Thrac.Aeg. E449* ἐντάσσεται ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τοῦ συντάγματος στὶς ἐπιγραφές τῆς χώρας Τραϊανουπόλεως. Ἄν, ὅμως, χρονολογεῖται στὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς πόλεως αὐτῆς, ὅπως φαίνεται πιθανό, τότε θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ εἴτε στὴ χώρα τῆς σαμοθρακικῆς Περαιᾶς – ἢ ὅποια κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τοποθετεῖται στὴν περιοχὴ τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως – εἴτε στὰ ἐδάφη ποὺ ἤλεγχαν οἱ Θραῖκες βασιλεῖς καὶ στρατηγοί. Γιὰ τὶς ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες ποὺ παρέχει ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ ὡς πρὸς τὴν ἐγκατάσταση Ρωμαίων στὴν περιοχὴ, βλ. Parissaki ὑπὸ ἔκδοση.

51. Βλ. ἐνότητα 1.

52. Βλ. ἐνότητα 2.

του Ἀππιανού, πού τοποθετεῖται στὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ.⁵³ Οἱ συσχετισμοὶ τοῦ Πλινίου –ὅπως, ἐξ ἄλλου, καὶ αὐτοὶ τοῦ Σολίνου– ἀποτελοῦν προῖον συγκερασμοῦ πληροφοριῶν πού ἀνάγονται σὲ διαφορετικὲς πηγές καὶ ἐποχές καί, σὲ πολλές περιπτώσεις, μοιάζουν νὰ μὴν συνάδουν μεταξύ τους. Ἀπὸ τὰ φύλα πού ἀναφέρει στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ καὶ μὲ ἐξάιρεση τοὺς Ὀδρῦσες, οἱ Priantae, οἱ Δόλογοι καὶ οἱ Κίκονες ἀποτελοῦσαν ἀνάμνηση ἤδη κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους.⁵⁴

Στὴ σύγχρονη ἔρευνα, ἐν τούτοις, τέθηκε ἓνα ἀκόμη ἐρώτημα, καίριο γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς περιοχῆς τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἐβρου· καὶ αὐτὸ ἀφορᾷ τὴ σχέση τῶν Κορπίλων μὲ τοὺς Ὀδρῦσες. Παρὰ τὴν ἀπολύτως σίγουρη καὶ ἐπιβεβαιωμένη ἀρχαιολογικὰ παρουσία τῶν Θρακῶν στὴν περιοχὴ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρχαιότητος, ἡ φυλετικὴ ταυτότητα τῶν γηγενῶν πληθυσμῶν πού ζοῦσαν στὴν περιοχὴ ἀνατολικά τοῦ Ἰσμάρου καὶ τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἐβρου στὸ διάστημα ἀπὸ τὸν Ἑκαταῖο –ὅποτε ἀναφέρονται οἱ Κίκονες– καὶ μέχρι τὸν 2ο αἰ. π.Χ. –ὅποτε καὶ ἐμφανίζονται οἱ Κορπίλοι, γιὰ ὅσους ἀποδέχονται τὴν ταύτιση Corpili/Coreli– δὲν προσδιορίζεται στὶς πηγές. Κατὰ τὴν ἀποψη ὀρισμένων μελετητῶν, ἡ σιωπὴ αὐτὴ ὀφείλεται στὴν ἰσχυρὴ ἐδραΐωση τῶν ἑλληνικῶν κτισμάτων στὴν περιοχὴ, τῆς Αἴνου στὰ ἀνατολικά τοῦ Ἐβρου καὶ τῶν πολισμάτων τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας στὰ δυτικά.⁵⁵ Ἀλλὰ οἱ ἀνασκαφές τῆς Ζώνης καὶ ἡ πρόσφατη δημοσίευση ὀρισμένων ἐκ τῶν εὐρημάτων δείχνουν πλεον πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς συνύπαρξης. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων ξεχωρίζουν ἡ θρακικὴ κεραμικὴ πού ἦρθε στὸ φῶς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνα, ἀλλὰ καὶ σὲ ὀλόκληρη τὴν ἔκταση τοῦ οἰκισμοῦ, καθὼς καὶ τὰ διάσημα πλεον graffiti σὲ θρακικὴ γλῶσσα.⁵⁶ Δὲν ἀποκλείεται, κατὰ συνέπεια, ἡ σιωπὴ αὐτὴ νὰ σχετίζεται περισσότερο

53. Βλ. ἐνότητα 4.

54. Βλ. ἐνότητα 3. Γιὰ τοὺς Priantae, βλ. καὶ σημ. 16. Γιὰ τοὺς Κίκονες, βλ. Παρισάκη ὑπὸ ἔκδοση.

55. Κατὰ τὴ Βεληγιάνη-Τερζῆ (2004, 15), τὸ γεγονός πῶς ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἀναφέρει κανένα θρακικὸ φύλο στὸ τμήμα μεταξύ Μαρωνείας καὶ Ἐβρου καὶ στὴν περιοχὴ τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας ὀφείλεται στὸ γεγονός πῶς «ἡ ἀκτὴ εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τις ἰδρύσεις τῆς Σαμοθράκης καὶ ἐτσι δὲν ἔμενε ζωτικὸς χώρος γιὰ θρακικὰ φύλα». Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει καὶ ἡ Bredow 1999, 9 γιὰ τὴ σαμοθρακικὴ Περαία καὶ 9 σημ. 20, καὶ 11 γιὰ τὴν Αἴνο.

56. Βλ. Παρδαλίδου 2015, 681-688, κυρίως 681, καὶ Brixhe, Ζουρνατζῆ, Παρδαλίδου 2015, ἀντίστοιχα.

μὲ τις γενικότερες ιστορικές συγκυρίες κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Πράγματι, ἡ κοιλάδα τοῦ κάτω ῥοῦ τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ –τὸ σύνολο, σχεδόν, τοῦ σημερινοῦ νομοῦ Ἑβρου– μοιάζει νὰ ἐντάχθηκε νωρὶς στὸ κράτος τῶν Ὀδρουσῶν καὶ νὰ ἀποτέλεσε ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ φυλετικοῦ τοῦ σχηματισμοῦ. Ἡ σχέση αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ ἔμεινε ἰσχυρὴ καθ’ ὅλη τὴ διάρκεια τῶν κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ συνηγορεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος, ὁ ὁποῖος, ἀναφερόμενος στὰ θρακικὰ φύλα κατὰ μῆκος τοῦ Ἑβρου, σημειώνει πὼς ἔνιοι –καὶ ὁ ὅρος παραπέμπει στὶς πηγές, ἀπὸ τις ὁποῖες ὁ Στράβων ἀντλήσε τὴ συγκεκριμένη πληροφορία– συνέδεαν τὴν περιοχὴ μὲ τοὺς Ὀδρῦσες.⁵⁷

Ἄν οἱ Κορπίλοι ἐμφανίζονται ξαφνικὰ στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο εἴτε στὶς ἀρχές τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. (Τίτος Λίβιος), εἴτε στὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. (Στράβων), ἡ παρουσία τους στὴν περιοχὴ δὲν μοιάζει νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα μετακίνησης ἀλλὰ, πιθανότερα, αὐτονόμησης –ἔστω καὶ μόνο στὸ πλαίσιο συγκεκριμένων δράσεων, ὅπως μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ π.χ. γιὰ τὴν ἐπίθεση κατὰ τῶν ρωμαϊκῶν στρατευμάτων. Ἡ «ξαφνικὴ» ἐμφάνιση τῶν Κορπίλων στὶς πηγές ἀποτελεῖ πιθανότατα ἔκφανση μιᾶς παρατηρούμενης καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις δυναμικῆς πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς σταδιακῆς ἀποσύνθεσης τῆς παλαιότερης, ἰσχυρῆς φυλετικῆς συνένωσης, πού εἶχε ἐπιτευχθεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Ὀδρουσῶν. Ἡ ἐπικράτηση τοῦ βασιλείου τῆς Τύλιδος κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ, στὴ συνέχεια, ὁ ἀνταγωνισμὸς Μακεδόνων βασιλέων καὶ Ρωμαίων, πού ἀναζήτησαν στὴν περιοχὴ φίλα διακείμενες πρὸς αὐτοὺς δυνάμεις γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῆς πολιτικῆς τους, ἀσφαλῶς ἐνίσχυσαν τὴν ἀποσχιστικὴ αὐτὴ δυναμικὴ. Ἡ περιγραφὴ τοῦ Ἀππιανοῦ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, μαρτυρᾷ πὼς ἡ δυναμικὴ αὐτὴ δὲν μετέβαλε μακροπρόθεσμα τὴ θέση τῶν Κορπίλων. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. καὶ ἐξῆς, οἱ νικητὲς τῶν Μακεδόνων βασιλέων βρῆκαν στὸ φύλο τῶν Σαπαίων τοὺς νέους τοποτηρητὲς τῆς πολιτικῆς τους στὴν περιοχὴ καὶ οἱ Κορπίλοι ἐνσωματώθηκαν καὶ πάλι στὸν νέο αὐτὸν σχηματισμό.

57. Στράβ. 7, ἀπ. 47: Ὀδρῦσας δὲ καλοῦσιν ἔνιοι πάντας τοὺς ἀπὸ Ἑβρου καὶ Κυψέλων μέχρι Ὀδησοῦ τῆς παραλίας ὑπεροικοῦντας, ὧν ἐβασίλευσεν Ἀμάδοκος καὶ Κερσοβλέπτης καὶ Βηρισάδης καὶ Σεύθης καὶ Κότυς. Πρβλ. καὶ τὸ σχετικὸ σχόλιο τοῦ Τριαντάφυλλου (2007, 626), πού ἐπισημαίνει πὼς οἱ σχέσεις τῶν Ὀδρουσῶν «με τὰ ἄλλα φύλα τῆς κεντρικῆς Ροδόπης (Δίοι, Σάτραι, Βησοῖ) καὶ τῆς νότιας Θράκης (Σαπαῖοι, Βίστονες, Κίκονες, Κορπίλοι) δὲν εἶναι γνωστές. Δὲν εἶναι ἐπίσης γνωστὸ, εἴαν καὶ πότε ἔχασαν τὴν αὐτονομία τους καὶ ἐνσωματώθηκαν στὸ κράτος τῶν Ὀδρουσῶν».

9. Συνοπτική θεώρηση του αρχαιολογικού χάρτη του νομού Έβρου

Παρά την πρόοδο των τελευταίων δεκαετιών, ή μελέτη και ή αξιοποίηση των αρχαιολογικών καταλοίπων για την καλύτερη γνώση του φυλετικού κόσμου της θρακικής ένδοχώρας αποτελεί ακόμη ζητούμενο για την έρευνα. Καί αυτό γιατί ή αξιοποίηση προσκρούει σέ μιὰ σειρά πρακτικών ἀλλὰ καί εὐρύτερου, μεθοδολογικοῦ χαρακτήρα προβλημάτων. Στις δυσκολίες τῆς πρώτης κατηγορίας θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ή σχετικὰ περιορισμένη ἀνασκαφική έρευνα θέσεων τῆς ένδοχώρας ἀλλὰ καί, πρωτίστως, ή ἔλλειψη ἔκτενων καί ἀναλυτικών δημοσιεύσεων, πού θὰ ἐπέτρεπαν τή συναγωγή οὐσιαστικότερων συμπερασμάτων.⁵⁸ Στις δυσκολίες τῆς δεύτερης κατηγορίας ἀνήκει ή ἀδυναμία ἀκριβοῦς χωροθέτησης τῶν φύλων, ἰδιαίτερα ἀν ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ὁ γενικότερος προβληματισμός τῆς σύγχρονης έρευνας περὶ σύνδεσης ὑλικῶν καταλοίπων μὲ συγκεκριμένες ἔθνικες ή ἄλλες ὁμάδες.⁵⁹ Για τούς λόγους αὐτούς τονίζεται μετ' ἐπιτάσεως πῶς ὅ,τι ἀκολουθεῖ δὲν εἶναι παρὰ ἕνας πρῶτος, προσωρινός,

---

58. Ἀπὸ τίς ἀνεσκαμμένες θέσεις τοῦ νομοῦ Έβρου, ἀντικείμενο συστηματικῆς έρευνας καί δημοσίευσης ἔχουν ἀποτελέσει μέχρι σήμερα δύο ἀπὸ τίς θέσεις τῆς σαμοθρακικῆς Περαίας: ή Ζώνη καί, ἐν μέρει, ή Μάκρη. Για τή Ζώνη, βλ. πρόσφατα Τσατσοπούλου-Καλούδη 2015· Παρδαλίδου 2015· Ἡλιοπούλου 2015· Γαλάνη-Κρίκου, Τασακλάκη, Τσέλεκας 2015. Για τή Μάκρη, βλ. Εὐστρατίου, Καλλιντζή 1994. Ἀντικείμενο συστηματικῆς δημοσίευσης ἔχουν ἀποτελέσει καί οἱ τύμβοι τῆς Μικρῆς Δοξιάρας, για τούς ὁποίους, βλ. σημ. 67. Ἀνασκαφές ἔχουν πραγματοποιηθεῖ καί στὸν Δορίσκο, ἀλλὰ οἱ σχετικὲς ἀναφορὲς παραμένουν συνοπτικὲς. Για τίς ἀνασκαφές στή θέση τῆς ρωμαϊκῆς Πλωτινιόπολεως, βλ. ἐνδεικτικὰ Κουτσουμανῆς 2007, Κουτσουμανῆς, Τσόκα, Κεκές 2009, ἀλλὰ καί Μ. Κουτσουμανῆς στὸ <https://www.archaiologia.gr/blog/2015/09/28/πλωτινιόπολη-το-χρονικό-της-έρευνας/> (προσπελάστηκε στίς 5/1/2021). Για μιὰ συνοπτική καί πρόσφατη παρουσίαση τῶν σημαντικότερων ἀρχαιολογικῶν θέσεων τοῦ νομοῦ στήν περιοχή τοῦ Σουφλίου, βλ. Γουρίδης 2009. Γενικοῦ ἀλλὰ κατατοπιστικοῦ χαρακτήρα εἶναι καί ή παρουσίαση τῶν σημαντικότερων θέσεων τοῦ νομοῦ στὸν τόμο περὶ Μακεδονίας καί Θράκης τῶν ἐκδόσεων Μέλισσα, Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017, 524-557.

59. Βλ. ἐνδεικτικὰ Saripanidi 2017, 74, ή ὁποία ἐπισημαίνει χαρακτηριστικά πῶς «the task of looking for ethnic groups in the archaeological record is a chimaera»· βλ. καί Saripanidi 2017, 79-81 για μιὰ ἀνάλυση τοῦ νεκροταφείου τοῦ Μικροῦ Δουκάτου σέ σχέση με τὸν χῶρο δράσης τῶν Κικόνων. Ἡ δυσκολία ἐπιτείνεται σέ περιπτώσεις ὅπως αὐτὴ τῶν Κορπίλων, πού ἀναδύονται στὸ ἱστορικὸ γίγνεσθαι μόνο για σύντομο χρονικὸ διάστημα.

σύντομος και επίλεκτικός σχολιασμός. Στηρίζεται αποκλειστικά στις πληροφορίες που παρέχονται στις ανασκαφικές εκθέσεις και στη διαθέσιμη μέχρι σήμερα βιβλιογραφία και αποσκοπεί μόνο σε μια προκαταρκτική και συνοπτική παρουσίαση. Υπόκειται, επιπλέον, σε χρονολογικούς όσο και γεωγραφικούς περιορισμούς. Χρονολογικά περιορίζεται στους έλληνοιστικούς και τους ρωμαϊκούς χρόνους, που καλύπτονται από την παρούσα μελέτη, φτάνοντας μέχρι τις αρχές του 2ου αι. μ.Χ. (κατάργηση στρατηγιών και ίδρυση πόλεων του Τραϊανού). Γεωγραφικά περιορίζεται στις θέσεις του νομού Έβρου, εστιάζοντας στο νότιο τμήμα του νομού, αφού στο τμήμα αυτό έντοπίζεται με μεγαλύτερη ασφάλεια ο χώρος που μπορεί να χαρακτηριστεί ως κοιτίδα των Κορπίλων. Έννοείται πως η σύνδεση των Κορπίλων με τη συγκεκριμένη περιοχή και τα κατάλοιπά της ισχύει υπό την προϋπόθεση της αποδοχής των όσων αναφέρονται πιο πάνω σχετικά με τη χωροθέτησή τους.

Η προσπάθεια για την καλύτερη γνώση της ένδοχώρας του νομού Έβρου ξεκίνησε ουσιαστικά με τον Γεώργιο Μπακαλάκη και προχώρησε σε σημαντικό βαθμό από τον διάδοχό του στην ΙΘ΄ Έφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κομοτηνής, Διαμαντή Τριαντάφυλλο.⁶⁰ Από τις μέχρι σήμερα έντοπισθεισες θέσεις, δύο κατηγορίες παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον για τα όσα αναλύονται εδώ: οί περίβολοι/ύπαιθρια ιερά και οί τύμβοι. Οί πρώτοι έντοπίζονται σε κορυφές ύψωμάτων, σε όλη την έκταση του όρεινου όγκου της Ροδόπης. Άν και συστηματικές ανασκαφές και δημοσιεύσεις απουσιάζουν για τις έντος των έλληνοιστικών συνόρων θέσεις, οί περίβολοι χρονολογούνται κατά κανόνα στην Πρώιμη Έποχή του Σιδήρου και έρμηνεύονται κατά βάση, άν και όχι αποκλειστικά, ως οχυρωματικού χαρακτήρα. Σε αρκετές περιπτώσεις, ή χρήση τους εκτείνεται και στα ρωμαϊκά, ένίοτε έως και τα βυζαντινά

60. Καταγράφοντας στο Αρχαιολογικό Δελτίο του 1961-1962 (σσ. 258-259) τὰ πορίσματα τῆς ἔρευνας πὸν εἶχε πραγματοποιήσει στὸν νομὸ Έβρου μὲ χρηματοδότηση τοῦ τότε Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, ὁ Γεώργιος Μπακαλάκης σημείωνε χαρακτηριστικὰ πὸς, ἐνῶ γιὰ τὴν περιοχή ἀπὸ τὴν Περαιὰ τῶν Θασίων μέχρι καὶ τὴν Περαιὰ τῶν Σαμοθρακῶν «ἐστερεώθησαν πὸς οἱ γνώσεις μας», ἀντιθέτως «ἐλάχιστα στοιχεῖα ὑπάρχουν διὰ τὴν περιοχήν τὴν κειμένην πρὸς τὰ ΒΑ τῆς Περαιὰς τῶν Σαμοθρακῶν, ὁλοὲν δὲ γίνονται ἀραιότερα, ἐφ' ὅσον χωροῦμεν κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Έβρου». Μιὰ πρώτη μελέτη γιὰ τὶς θέσεις τῆς ένδοχώρας συνετάχθη ἀπὸ τὸν Δημήτριο Λαζαρίδη τὸ 1974, ἀλλὰ παρέμεινε ἀδημοσίευτη (Λαζαρίδης 1974). Γιὰ μιὰ σύντομη ἐπισκόπηση τῆς προόδου πὸν σημειώθηκε ἔκτοτε, βλ. Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017.

χρόνια.⁶¹ Από τούς έντοπισθέντες στὸν νομὸ Ἐβρου, ἰδιαίτερη ἀναφορὰ πρέπει νὰ γίνῃ στὸν περίβολο τῆς κορυφῆς «Μυτερό» ἢ «Μοναστήρι Λόφος» (τ. Τσεπέλ-καγιά) –Α τῆς Κίρκης καὶ ΒΔ τοῦ Ἄβαντα–, ὄχι μόνο γιατί εἶναι ὁ περισσότερο γνωστὸς βιβλιογραφικά, ἀλλὰ καὶ γιατί γειτνιάζει μὲ τὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς προταθεῖσες μέχρι σήμερα ταυτίσεις γιὰ τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων.⁶² Στὸ ἔσωτερικὸ ἑνὸς χώρου, ποὺ διαμορφώνεται ἀπὸ τὰ ἀπότομα βράχια τῆς κορυφῆς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τμήματα τοίχων, ποὺ κλείνουν τὰ μεταξὺ τους περάσματα, ἐντοπίζονται ἐντυπωσιακὰ ἀναλήμματα πολυγωνικῆς τοιχοδομίας, λαξευτὲς κατασκευές, στὶς ὁποῖες ἀποδίδεται χρηστικὸς ἢ καὶ λατρευτικὸς χαρακτήρας (π.χ. πίθος γιὰ τὴ συλλογὴ νεροῦ, κόγχες γιὰ προσφορές, βωμός), σύνολα κοιλοτήτων διαφόρων διαστάσεων ποὺ ἐρμηνεύονται ὡς ἀποδόσεις ἀστερισμῶν, ἀλλὰ καὶ κεραμεικῆ, ποὺ ἀνάγει τὴ χρῆση τοῦ χώρου στὸν 9ο καὶ τὸν 8ο αἰ. π.Χ. Εὐρήματα καὶ χρονολόγησι οὐδὲν ἔδηγαν τοὺς ἀρχαιολόγους στὴ σύνδεση τοῦ χώρου μὲ τοὺς Κίκονες καὶ τὴν ἐρμηνεία του ὡς ἱεροῦ τοῦ Ρήσου.⁶³ Ἡ ἀνεύρεση, ὅμως, καὶ εὐρημάτων μεταγενέστερων περιόδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πῆλινου εἰδωλίου κεφαλῆς βοδιοῦ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, πιθανότατα ἀναθηματικοῦ χαρακτήρα, μαρτυροῦν πὼς ὁ χρόνος διατήρησε χρῆση καὶ προορισμὸ καὶ στοὺς μεταγενέστερους χρόνους. Κυκλικὸς περίβολος, ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς φρουριακός, ἀναφέρεται καὶ στὸ ὕψωμα Σκοτεινὸ (τ. Καρανίκι-ντερέ), περὶ τὰ 2 χλμ. ΒΑ τοῦ Ἄβαντα,⁶⁴ ἐνῶ σὲ οἰκισμὸ ἢ σὲ ἱερὸ ἀποδίδονται τὰ κατάλοιπα ποὺ ἔχουν ἐντοπισθεῖ στὴ θέσι «Ἐρένι» στὴν περιοχὴ Συκορράχης.⁶⁵ Ἀπὸ τὰ ὑπαίθρια ἱερά, ποὺ ἔχουν ἐντοπισθεῖ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ, ἰδιαίτερη ἀναφορὰ πρέπει νὰ γίνῃ καὶ στὸ ἱερὸ τῆς Νίψας.⁶⁶

61. Γιὰ μιὰ συνθετικὴ παρουσίαση, βλ. Τριαντάφυλλος 1990.

62. Γιὰ τὸν ὄχρωματικὸ αὐτὸν περίβολο, βλ. ἤδη Μπακαλάκης 1961, 8 καὶ, κυρίως, Τριαντάφυλλος 1986, 62-65. ἀρ. 3, εἰκ. 14-20. Βλ. καὶ πρὸ πρόσφατα Μάτσας 2017, 528-529.

63. Γιὰ τὴ χρονολόγησι, βλ. Τριαντάφυλλος 1986, 62· γιὰ τὴν ἐρμηνεία, Τριαντάφυλλος 1986, 65 καὶ Μάτσας 2017, 529.

64. Κατάλοιπα ἑνὸς δευτέρου περιβόλου ἐντοπίζονται 80 μ. ἀνατολικότερα. Χρονολόγησι δὲν ἀναφέρεται. Βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, ΑΔ 33 (1978) Β'2, 311.

65. Σὲ ἔκτασι 500x500 μ., περὶ τὰ 5 χλμ. ΝΑ τοῦ χωριοῦ ἐντοπίσθηκε ἀρράβδωτος κιονίσκος μὲ συμφύες κυλινδρικό κιονόκρανο, καθὼς καὶ πολλὰ μικρὰ ὀξυπύθμενα ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα ἀπὸ ἀβαφῆ ἀγγεῖα. Στὴ σύντομη ἀναφορὰ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου δὲν ἀναφέρεται χρονολόγησι. Βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, ΑΔ 34 (1979) Β'2, 337.

66. Γιὰ τὸ ἱερὸ τῆς Νίψας, βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, ΑΔ 52 (1997) Β'3, 880-881. Ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ εὐρήματα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς Ἰτέας-Ἀρδανίου

Καρπὸς τῆς συστηματικῆς προσπάθειας καταγραφῆς τῶν ἀρχαιολογικῶν θέσεων τοῦ νομοῦ ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐντοπισμὸς 145 περίπου ταφικῶν τύμβων. Οἱ περισσότεροι ἐντοπίζονται στὸ βόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ.⁶⁷ Μεταξὺ τῶν τύμβων τοῦ νοτίου τμήματος ξεχωρίζουν οἱ ἀνεσκαμμένοι. Πρόκειται, συγκεκριμένα, γιὰ τὸν τύμβο τῆς περιοχῆς τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, πού χρονολογεῖται στοὺς ὑστερο-ρωμαϊκοὺς χρόνους. Στὸ ἐσωτερικὸ του βρέθηκε λιθόκτιστος τάφος μὲ κεραμοσκεπὴ καμάρα καὶ τρεῖς κιβωτιόσχημοι τάφοι.⁶⁸ Στὰ πρῶτα χρόνια

καὶ ιδιαίτερα τὰ εὐρήματα ἀπὸ τὴ θέση Πυροβολικά. Μεταξὺ αὐτῶν ξεχωρίζει θολωτὸς τάφος, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ὁποῦ ἀνευρέθησαν μοναδικὰ γιὰ τὴν περιοχὴ ἀγγεῖα τύπου Tserina ἀλλὰ καὶ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή μὲ ἑλληνικῆς προελεύσεως ἀνθρωπινύμια, βλ. <https://www.rodiaiki.gr/article/24478/spania-aggeia-diakosmhmena-entopisan-arxaiologoi-sthn-iteaebroy> (προσπελάστηκε στίς 5/1/2021). Ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχὴ προέρχεται καὶ νομισματικὸς θησαυρὸς ἀργυρῶν πολεμαϊκῶν νομισμάτων. Ὅσα ἀπὸ τὰ εὐρήματα ἔχουν χρονολογηθεῖ εἶναι κατὰ τι πρῶϊμότερα ἀπὸ τὸ χρονολογικὸ πλαίσιο τῆς παρούσας μελέτης.

67. Γιὰ μιὰ πρώτη καταγραφὴ τῶν τύμβων τοῦ νομοῦ, βλ. Δ. Τριαντάφυλλος, *ΑΔ* 33 (1978) Β'2, 311-312· γιὰ μιὰ πρώτη συνθετικὴ παρουσίαση, Τριαντάφυλλος, Τερζοπούλου 1996 καὶ Τερζοπούλου 2013, 99-103, μὲ προγενέστερη βιβλιογραφία. Γιὰ τὴ γεωγραφικὴ (πρωτίστως στὸ βόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ) καὶ χρονολογικὴ (πρωτίστως αὐτοκρατορικῶν χρόνων) κατανομὴ τῶν τύμβων, βλ. ὁ.π. 102. Ἀπὸ τοὺς ἀνεσκαμμένους τύμβους τοῦ νομοῦ (βόρειο καὶ νότιο τμήμα/ἀπὸ τὸν 3ο αἰ. π.Χ. κ.έ.), ιδιαίτερη ἀναφορὰ πρέπει νὰ γίνῃ στὸν τύμβο τῆς Μικρῆς Δοξιπάρας-Ζώνης πού ἐρευνηθῆκε τὸ 2002-2003 καὶ ἔφερε στὸ φῶς ἐντυπωσιακὰ εὐρήματα –μεταξὺ αὐτῶν καύσεις νεκρῶν, πέντε ἄμαξες μὲ τὰ ὑποζύγια τους, πέντε ταφῆς ἀλόγων, κ.ἄ.–, πού τοποθετοῦν τὴ χρῆση καὶ κατασκευὴ του στὸ διάστημα ἀπὸ τὶς ἀρχές μέχρι τὰ μέσα περίπου τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ. Τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα καὶ τὰ κτερίσματα τῶν νεκρῶν ἀποτελέσαν τὸ ἀντικείμενο τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τῆς Δόμνας Τερζοπούλου (Τερζοπούλου 2013), ἐνῶ οἱ ἄμαξες καὶ τὰ ὑποζύγια τὸ ἀντικείμενο ἑνὸς συνεδρίου (Triantafyllos, Terzopoulou 2010). Γιὰ μιὰ συνθετικὴ καὶ συνοπτικὴ παρουσίαση τοῦ τύμβου καὶ τῶν εὐρημάτων του, βλ. Τριαντάφυλλος, Τερζοπούλου 2017 καὶ τὴν ἐπίσημη ἴστοσελίδα τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Μικρῆς Δοξιπάρας-Ζώνης <http://www.mikridoxipara-zoni.gr> (προσπελάστηκε στίς 5/1/2021). Ἀναφορὰ, τέλος, μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ στὸ ὑπὸ ἐξέλιξη πρόγραμμα ἐντοπισμοῦ καὶ καταγραφῆς ἀρχαίων θέσεων –μεταξὺ αὐτῶν καὶ τύμβων– μὲ τὴ χρῆση ἱστορικῶν ἀεροφωτογραφιῶν καὶ δορυφορικῶν εἰκόνων· γιὰ μιὰ πρώτη παρουσίαση τοῦ προγράμματος αὐτοῦ, βλ. Donati, Avramidou ὑπὸ ἔκδοση.

68. Ὁ τάφος ἐρευνηθῆκε κατὰ τὴν περίοδο τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς καὶ τὰ εὐρήματα

τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ., στὰ χρόνια ἀμέσως μετὰ τὴν κατάργηση τῶν στρατηγιῶν τῆς Θράκης καὶ τὴν ἵδρυση τῶν πόλεων τοῦ Τραϊανοῦ, χρονολογήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνασκαφεῖς ὁ τύμβος τῆς Τραϊανουπόλεως.⁶⁹ Μὲ βάση τὴ διαθέσιμη στὴν ἔρευνα εἰκόνα, οἱ τύμβοι αὐτοὶ δὲν φαίνεται νὰ διαφοροποιοῦνται μὲ τρόπο οὐσιαστικὸ ἀπὸ τοὺς τύμβους τῆς ἴδιας περιόδου ποὺ ἔχουν ἀνασκαφεῖ στὸ βόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ ἢ ἀπὸ τύμβους τοῦ εὐρύτερου θρακικοῦ χώρου. Ἡ διάσπαρτη κατανομή τους ἔχει ἀποδοθεῖ στὴ σύνδεσή τους μὲ μεγάλες ἀγροτικὲς ἰδιοκτησίες. Ἡ εἰκόνα αὐτή, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν ἐντοπισμὸ λίγων καὶ περιορισμένης ἔκτασης θέσεων λατρευτικοῦ καὶ οἰκιστικοῦ χαρακτήρα, ὑποδεικνύει μιὰ κατὰ κώμας ἐγκατάσταση.⁷⁰

Ἡ ἐπισκόπηση αὐτὴ εἶναι προφανέστατα προσωρινὸ χαρακτήρα. Τὰ μέχρι στιγμῆς δεδομένα ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τοῦ χώρου, ἐν τούτοις, φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιώνουν τὰ ὅσα ἀναλύθηκαν πρὸ πάντων. Ἡ ἀρχαιολογικὴ εἰκόνα τοῦ πιθανοῦ χώρου δράσης τῶν Κορπίλων δὲν φαίνεται νὰ διαφοροποιεῖται αἰσθητὰ οὔτε ἀπὸ αὐτὴν τῶν γύρω περιοχῶν ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀπὸ αὐτὴν τῶν προγενέστερων ἢ μεταγενέστερων περιόδων.

Μαρία-Γαβριέλλα Παρισάκη
Κύρια Ἐρευνήτρια
Τομέας Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος
Ἐθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν
gparis@eie.gr

μεταφέρθηκαν στὸ Μουσεῖο τῆς Σόφιας, βλ. Τερζοπούλου 2013, 99-100, μὲ προγενέστερη βιβλιογραφία.

69. Γιὰ τὸν τύμβο τῆς Τραϊανουπόλεως, βλ. καὶ Τερζοπούλου 2013, 283, 295 σημ. 560, 326, 332, 338 καὶ σημ. 784, 370, 433 καὶ σημ. 1177, 1179.

70. Ὅπως ἐπισημαίνει ἡ Τερζοπούλου 2013, 117, «ἡ ἀπουσία ἐνδείξεων γιὰ τὴν οἰκιστικὴ οργάνωση τῆς ευρύτερης περιοχῆς παραμένει προβληματικὴ».

Summary

Of two articles devoted to the Thracian tribes attested in Aegean Thrace during the Hellenistic and Roman periods, the first, published here, focuses on the tribe of the Corpiloi (the second article, under the title “Ἐθνη Θρακῶν στή Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς καὶ ρωμαϊκούς χρόνους, II. Σαπαῖοι καὶ Σαπαϊκή”, devoted to the Sapaioi, will be published in the following volume of *Τεκμήρια*). The relevant testimonia, exclusively literary, range from the first century BC –or the beginning of the second century BC for those who accept the emendation Coreli-Corpili in the text of Livy– to the beginning of the second century AD. They consist of short references in Strabo, Pliny the Elder, and Solinus, a reference to the στενὰ τῶν Κορπίλων by Appian in conjunction with the battle of Philippi in 42 BC, as well as a reference to a Κορπιλική στρατηγία in Claudius Ptolemy. The present article tries to define Corpiloi’s localization, suggesting the lower course of the Hebrus river, mainly to the west but also, possibly, to the east of the river, up to the north of Ainos. In view of their relatively short emergence in ancient sources, the article also addresses the question of Corpiloi’s relation to the region’s major tribes, namely the Odrysi and the Sapaioi. Finally, a brief and preliminary overview of the region’s archaeological map indicates integration into the region’s wider cultural sphere.

Συνομογραφίες – Βιβλιογραφία

- Βεληγιάννη-Τερζή, Χρ. 2004. *Οι ελληνίδες πόλεις και το βασίλειο των Οδρυσών: από Αβδήρων πόλεως μέχρι Ίστρου ποταμού*. Θεσσαλονίκη.
- Βλαχόπουλος, Ά., Τσιαφάκη, Δ. (έπιμ.). 2017. *Αρχαιολογία – Μακεδονία και Θράκη*. Αθήνα.
- Brixhe, Cl., Ζουρνατζή, Ά., Παρδαλίδου, Χρ. 2015. «Ένας επιγραφικός θησαυρός», στο Π. Τσατσοπούλου-Καλούδη (έπιμ.), *Αρχαία Ζώνη Ι: Το ιερό του Απόλλωνα*. Κομοτηνή, 210-563.
- Γαλάνη-Κρίκου, Μ., Τασακλάκη Μ., Τσέλεκας, Π. 2015. *Αρχαία Ζώνη ΙVα: Η νομισματοκοπία της Ζώνης*. Κομοτηνή.
- Γουρίδης, Άθ. 2009. «Ανιχνεύοντας τη θρακική ενδοχώρα: η περίπτωση του κεντρικού Έβρου», στο Ζ. Μπόνιας, J. Perreault (έπιμ.), *Έλληνες και Θράκες στην παράλια ζώνη και την ενδοχώρα της Θράκης στα χρόνια πριν και μετά τον Μεγάλο Αποικισμό. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου, Θάσος, 26-27 Σεπτεμβρίου 2008*. Θάσος, 237-252.
- Εύστρατίου Ν., Καλλιντζή, Ν. 1994. *Μάκρη: Αρχαιολογικές έρευνες 1988-1993*. Θεσσαλονίκη.
- Ήλιοπούλου, Σ. 2015. *Αρχαία Ζώνη ΙΙIα: Το Νεκροταφείο. Ταφικά έθιμα και πρακτικές*. Κομοτηνή.
- Κουτσουμανής, Μ. 2007. «Πλωτινόπολις Διδυμοτείχου: Στα ίχνη της διαδρομής της κατά τους κλασικούς και ρωμαϊκούς χρόνους», στο Άθ. Ίακωβίδου (έπιμ.), *Η Θράκη στον ελληνο-ρωμαϊκό κόσμο. Πρακτικά του 10^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Θρακολογίας, Κομοτηνή-Αλεξανδρούπολη, 18-23 Οκτωβρίου 2005*. Αθήνα, 326-332.
- Κουτσουμανής, Μ., Τσόκα, Άθ., Κεκές, Χρ. 2009. «Η συνέχιση της ανασκαφικής έρευνας στη Θυρέα και στην Πλωτινόπολη Διδυμοτείχου», *ΑΕΜΘ* 23, 465-470.
- Λαζαρίδης, Δ.Ί. 1974. *Η ενδοχώρα της αιγαιακής Θράκης*. Αθήνα.
- Μάτσας, Δ. 2017. «Νομός Έβρου. Ιστορικό και αρχαιολογικό περίγραμμα. Προϊστορικοί χρόνοι», στο Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017, 526-530.
- Μπακαλάκης, Γ. 1961. *Αρχαιολογικές έρευνες στη Θράκη 1959-1960*. Θεσσαλονίκη.
- Παρδαλίδου, Χρ. 2015. «Κεραμική», στο Π. Τσατσοπούλου-Καλούδη (έπιμ.), *Αρχαία Ζώνη Ι: Το ιερό του Απόλλωνα*. Κομοτηνή, 566-705.
- Παρισάκη, Μ.-Γ. 2000-2003. «Τὰ στενὰ τῶν Κορπίλων καὶ τῶν Σαπαίων. Ἡ ἐπιανεξέταση ἐνὸς τοπογραφικοῦ προβλήματος», *ΗΡΟΡΣ* 14-16, 345-362.
- Παρισάκη, Μ.-Γ. Ὑπὸ ἔκδοση. «Ἐθνη Θρακῶν στὴ Θράκη τοῦ Αἰγαίου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους ΙΙ. Σαπαῖοι καὶ Σαπαϊκή», *Τεκμήρια* 16.

- Σαμοθράκης, Άχ. 1963. *Λεξικόν γεωγραφικόν και ιστορικόν τῆς Θράκης ἀπὸ τῶν ἀρ-
χαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως*, 2η ἔκδ.,
Ἄθήνα.
- Τερζοπούλου, Δ. 1998. «Ταφικός τύμβος στη Λάδη Διδυμοτείχου», *ΑΕΜΘ* 12, 19-
29.
- Τερζοπούλου, Δ. 2013. «Ο ταφικός τύμβος της Μικρῆς Δοξιπάρας-Ζώνης νομού
Ἐβρου. Τα ανασκαφικά δεδομένα και τα κτερίσματα ἀπὸ τις καύσεις
των νεκρῶν» (διδ. διατρ., Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).
(Διαθέσιμη διαδικτυακά ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Κέντρο Τεκμηρίωσης - Ἐθνικὸ
Ἀρχεῖο Διδακτορικῶν Διατριβῶν:
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/37646#page/1/mode/2up>)
(προσπελάστηκε στὶς 5/1/2021).
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1984. «Ἀνασκαφὴ στὰ Ρίζια τοῦ Ἐβρου», *ΠΑΕ*, 95-106.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1986. «Υπαίθρια ιερά στη χώρα των Κικόνων», *Θρακικά
Χρονικά* 41, 57-66.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1987. «Δοκιμαστικὴ ανασκαφὴ στα Ρίζια του Ἐβρου», *ΑΕΜΘ* 1,
487-497.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1990. «Οχυρωματικοὶ περίβολοι στην ενδοχώρα της αιγαια-
κῆς Θράκης», στὸ *Μνήμη Λαζαρίδη. Πόλις και Χώρα στην αρχαία Μακε-
δονία και Θράκη. Πρακτικά Αρχαιολογικοῦ Συνεδρίου, Καβάλα 9-11 Μαΐου
1986*. Θεσσαλονίκη, 683-693.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1993. «Σωστικές και δοκιμαστικὲς ανασκαφές 1993. Στρώ-
μη, Πεντάλοφος, Κομνηνά», *ΑΕΜΘ* 7, 601-618.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1994. «Ἀνασκαφὴ ταφικῶν τύμβων στην περιοχή Ορεστιά-
δας», *ΑΕΜΘ* 8, 349-357.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 1997. «Ἐνας διαχρονικὸς τύμβος στο Σπήλαιο Ἐβρου», *ΑΕΜΘ*
11, 625-632.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 2000. «Λάδη Διδυμοτείχου. Τύμβος αυτοκρατορικῶν χρόνων
σε θέση νεολιθικοῦ οικισμού», *ΑΕΜΘ* 14, 1-7.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 2007. «Αρχαιολογικὲς μαρτυρίες για την παρά τον Ἐβρο και
τον Ἄρδα χώρα των Οδρυσῶν», στὸ Ἄθ. Ἰακωβίδου (ἐπιμ.), *Η Θράκη
στον ελληνο-ρωμαϊκὸ κόσμο. Πρακτικά του 10^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Θρα-
κολογίας, Κομοτηνῆ-Αλεξανδρούπολις, 18-23 Οκτωβρίου 2005*. Ἄθήνα, 626-
638.
- Τριαντάφυλλος, Δ. 2017. «Νομὸς Ἐβρου. Ιστορικὸ και αρχαιολογικὸ περίγραμμα.
Ιστορικοὶ χρόνοι», στὸ Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017, 531-537.
- Τριαντάφυλλος, Δ., Τερζοπούλου, Δ. 1995. «Ἀνασκαφὴ ταφικῶν τύμβων στο
Ρήγιο Διδυμοτείχου», *ΑΕΜΘ* 9, 473-485.
- Τριαντάφυλλος Δ., Τερζοπούλου, Δ. 1996. «Ταφικοὶ τύμβοι της Θράκης. Συμπε-
ράσματα ανασκαφικῶν ερευνῶν», *ΑΕΜΘ* 10B, 927-948.

- Τριαντάφυλλος, Δ., Τερζοπούλου, Δ. 2017. «Ο ταφικός τύμβος της Μικρής Δοξί-
πάρας - Ζώνης» στο Βλαχόπουλος, Τσιαφάκη 2017, 552-557.
- Τσατσοπούλου, Π. 2015. «Εισαγωγή», στο Π. Τσατσοπούλου-Καλούδη (έπιμ.),
Αρχαία Ζώνη I: Το ιερό του Απόλλωνα. Κομοτηνή, 16-112.
- Τσατσοπούλου-Καλούδη, Π. 2005. *Εγνατία οδός. Ιστορία και διαδρομή στο χώρο
της Θράκης*. Αθήνα.
- Archibald, Z.H. 1998. *The Odrysian Kingdom of Thrace. Orpheus Unmasked* (Oxford
Monographs on Classical Archaeology). Όξφορντ.
- Boteva, D. 2017. «'Under Cover of Carrying Succour to the Byzantines'. King
Philip V of Macedon against Thracian Chiefs (Analysis of Liv. XXXIX,
35, 4)», στο D. Stoyanova, Gr. Boykov, I. Lozanov (έπιμ.), *Cities in South-
eastern Thrace. Continuity and Transformation*. Σόφια, 115-124.
- von Bredow, I. 1999. «Stammesnamen und Stammeswirklichkeit I. Zu den
Stammesbezeichnungen der Thraker an der nordägäischen Küste vom
8.-5. Jh. v. Chr. von der Chersones bis zu Neapolis», *Orbis Terrarum* 5,
3-13.
- Briscoe, J. 2008. *A Commentary on Livy, Books 38-40*. Νέα Ύορκη.
- Briscoe, J. 2012. *A Commentary on Livy, Books 41-45*. Όξφορντ.
- Delev, P. 2007. «The Thracian Bessi», *AUSofia-Faculté d'Histoire* 100, 6-65.
- Delev, P. 2009. «Once More on the Thracian Strategies of Claudius Ptolemy»,
στο *Gedenkschrift für Professor Velizar Velkov*. Σόφια, 245-253.
- Delev, P. 2014. История на племената в югозападна Тракия през I хил. пр.
Хр. (= *A History of the Tribes of South-Western Thrace in the First Millennium
B.C.*). Σόφια (στα βουλγαρικά, με άγγλική περίληψη στίς σσ. 469-488).
- Delev, P. 2016. «Between Pharsalus and Philippi: Thrace in the Forties BC»,
Thracia 21, 49-59.
- Detschew, D. 1976. *Die thrakischen Sprachreste*, 2η έκδ., Βιέννη.
- Donati, J.C., Avramidou, Am. Ύπό έκδοση. «Exploring the Topography and Land-
scape of Aegean Thrace through Historical Aerial Photographs», στο
*Between the Aegean and the Danube: Thracians, Greeks and Celts in the Bal-
kans during the Classical and Hellenistic Periods, Sofia 19-23 September 2018*.
- Fol, A. 1975. Тракия и Балканите през ранно-елинистическата епоха (= *Thra-
ce and the Balkans in the Early Hellenic Epoch*). Σόφια (στα βουλγαρικά, με
άγγλική περίληψη στίς σσ. 258-268).
- Gerov, B. 1978. «Плиний Стари като извор за тракийските земи» (= «Der
Ältere Plinius als Quelle für die thrakische Länder»), *Filologija* 3, 3-20
(= *Beiträge zur Geschichte der römischen Provinzen Moesien und Thrakien.
Gesammelte Aufsätze*. Άμστερνταμ 1998, 411-428) (στα βουλγαρικά, με
γερμανική περίληψη).

- Hatzopoulos, M.B. 1983. « La politique thrace des derniers Antigonides », *Pulvudeva* 4, 80-87.
- Iliev, J. 2015. «The Roman Conquest of Thrace (188 B.C.-45 A.D.)», *Aristonothos* 9, 129-142.
- Isaac, B. 1986. *The Greek Settlements in Thrace until the Macedonian Conquest* (Studies of the Dutch Archaeological and Historical Society 10). Leiden.
- Jones, A.H.M. 1971. *Cities of the Eastern Roman Provinces*, 2η έκδ., Όξφόρδη.
- Loukopoulou, L.D. 1987. «*Provinciae Macedoniae finis orientalis: The Establishment of the Eastern Frontier*», στο Μ.Β. Hatzopoulos, L.D. Loukopoulou, *Two Studies in Ancient Macedonian Topography* (Μελετήματα 3). Άθήνα, 61-110.
- Loukopoulou, L.D. 1989. *Contribution à l'histoire de la Thrace Propontique* (Μελετήματα 9). Άθήνα.
- Loukopoulou, L.D. 2004. «Thrace from Nestos to Hebros», στο Μ.Η. Hansen, Τ.Η. Nielsen (έπιμ.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis. An Investigation Conducted by the Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation*. Όξφόρδη, 870-884.
- Lyubenova, D. 2017. «Kypselia through Its History and Coinage (4th-3rd Century BC)», στο D. Stoyanova, G. Boykov, I. Lozanov (έπιμ.), *Cities in South-eastern Thrace. Continuity and Transformation*. Σόφια, 103-110.
- Meloni, P. 1953. *Perseo e la fine della monarchia macedone*. Cagliari.
- Mihailov, M. 1967. «Към въпроса за стратегиите в Тракия» (=« Sur les stratégies en Thrace »), *AUSofia - Faculté des Lettres* 61/2, 31-50 (στα βουλγαρικά με γαλλική περίληψη).
- Mottas, Fr. 1989. « Les voies de communication antiques de la Thrace Égéeenne », στο Η.Ε. Herzig, R. Frei-Stolba (έπιμ.), *Labor omnibus unus. Gerold Walser zum 70. Geburtstag dargebracht von Freunden, Kollegen und Schülern* (*Historia Einzelschriften* 60). Στουτγκάρδη, 82-104.
- Pantos, P.A. 2001. «Der Tumulus in der Nähe von Nea Orestias, Bezirk Evros, im Griechischen Thrakien», στο Άλ. Άλεξανδρή, Ίφ. Λεβέντη (έπιμ.), *Καλλίστευμα. Μελέτες προς τιμήν της Όλγας Τζάχου-Άλεξανδρή*. Άθήνα, 425-432.
- Parissaki, M.-G. 2009. « Étude sur l'organisation administrative de la Thrace à l'époque romaine. L'histoire des stratégies », *REG* 122, 319-357.
- Parissaki, M.-G., 2013. « L'abolition du système des stratégies en Thrace et le programme d'urbanisation de l'empereur Trajan. Réflexions sur le processus d'une réforme administrative », στο Μ.-G. Parissaki (έπιμ.), *Thrakika Zetemata II: Aspects of the Roman Province of Thrace* (Μελετήματα 69). Άθήνα, 65-84.

- Parissaki, M.-G. 2015. «Reconstructing the Tribal History of the Middle Strymon Valley: The Impact of the Muletárovo Inscription», στο L. Vagalinski, E. Nankov (έπιμ.), *Heraclea Sintica: From the Hellenistic Polis to Roman Civitas (4th c. BC-6th c. AD)* (Papers of the American Research Center in Sofia 2). Σόφια, 36-46.
- Parissaki, M.-G., 2018. «In Search of Territories in Southwestern Thrace: The *Peraia* of Samothrace, the Strategy of Korpilike and the *Civitas* of Traianopolis», στο L. Vagalinski, M. Raycheva, D. Boteva, N. Sharankov (έπιμ.), *Cities, Territories and Identities. Proceedings of the First International Roman and Late Antique Thrace Conference, Plovdiv 3rd-7th October 2016*. Σόφια, 13-20.
- Parissaki, M.-G. 'Υπό έκδοση. « Thrace et Cyzique », στο N. Badoud, A. Robu (έπιμ.), *Les Italiens dans l'espace égéen à l'époque hellénistique. Recensement géographique, analyse historique. Actes du colloque de l'Université de Fr ibourg, 19-20.01.2017*. Βασιλεία.
- Paunov, E.I. 2013. *From Koine to Romanitas: The Numismatic Evidence for Roman Expansion and Settlement in Bulgaria in Antiquity (Moesia and Thrace, ca. 146 BC - AD 98/117)* (άδημ. διδ. διατριβή, Πανεπιστήμιο του Cardiff (<https://cardiff.academia.edu/EvgeniPaunov>) (προσπελάστηκε στις 5/1/2021).
- Saripanidi, V. 2017. «Constructing Continuities with a 'Heroic' Past: Death and Political Ideology in the Archaic Macedonian Kingdom», στο A. Tsingarida, I.S. Lemos (έπιμ.), *Constructing Social Identities in Early Iron Age and Archaic Greece (Étude d'Archéologie 12)*. Βρυξέλλες, 73-170.
- Sharankov, N. 2015. «Нови данни за тракийските стратегии», *Arheologija (Sofia)* 56/1-2, 62-78.
- Sharankov, N. 2016. «Notes on Greek Inscriptions from Bulgaria», *Studia Classica Serdicensia V - Monuments and Texts in Antiquity and Beyond. Essays for the Centenary of Georgi Mihailov (1915-1991)*. Σόφια, 305-361.
- Tacheva, M. 1983. «Към историческата география на древна Тракия», *Vekove* 1983/6, 5-8 (στα βουλγαρικά, άνευ ξενόγλωσσας περίληψης).
- Tacheva, M. 2000. «Тракийските стратегии и Траяновата урбанизация», στο *Vlast i Sotsium v rimska Trakija i Mizija*. Σόφια, 32-47 (στα βουλγαρικά, άνευ ξενόγλωσσας περίληψης).
- Tafel, G.L.Fr. 1842. *De via militari romanorum Egnatia qua Illyricum, Macedonia et Thracia iungebantur*. Τυβίγγη (έπανέκδ. Λονδίνο 1972).
- Thollard, P. 1987. *Barbarie et civilisation chez Strabon. Étude critique des livres III et IV de la Géographie*. Παρίσι.
- TIB 6 = Soustal, P. 1991. *Thrakien (Thrake, Rodope und Haimimontos), Tabula Imperii Byzantini*, τόμ. 6. Βιέννη.

- Triantafyllos, D., Terzopoulou, D. (έπιμ.). 2010. *Horses and Wagons in the Ancient World. Proceedings of a One-Day Scientific Meeting, Orestiada-Greece, September 30, 2006.* Όρεστιάδα.
- Tomaschek, W. 1893. *Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung* (Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 128/4). Βιέννη, 1-130.

